

RINDI

Nr 1 • 2019

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 39 • 2019 • Nr 1

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Marita Westerlind, Grötlingbo, Skoltomten 123, 623 38 Havdhem

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar 150 kr/år för den som bor i Sverige, 250 kr/år för den som bor i utlandet och inte betalar genom svenskt plusgiro) eller genom att prenumerera (samma pris som för medlemskap). Familjemedlem betalar 25 kr/år. Studerande betalar 75 kr/år.

Föreningens plusgiro är 68 36 66-2. Swish: 123 680 92 55.

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby. jorgen-petersson@comhem.se.

Hemsida: www.gotlandsflora.se

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera exkursioner och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
V. ordf.	Bo Göran Johansson, Magasinsgatan 11, 621 58 Visby	tel 0498-21 09 85
Sekr.	Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby	tel 0498-27 13 43
Kassör	Caroline Edelstam, Fide Bredkvie 375, 623 36 Burgsvik	tel 070-813 63 11
Övriga	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
	Dennis Nyström, Söderhagsvägen 1, 621 50 Visby	tel 070-626 88 36
	Amanda Overmark, Jungmansgatan 49, 621 51 Visby	tel 076-902 01 77
	Marita Westerlind, Grötlingbo Skoltomten 123 623 38 Havdhem	tel 076-239 34 59

Omslagsbild: Klöverärt *Lotus maritimus*, Sundrealvret, 28 maj 2017.

Foto: Marita Westerlind

Linnénätet på Gotland

JAN THOMAS JOHANSSON (text och bild), BO GÖRAN JOHANSSON (text)
och MARIETTE MANKTELOW (text)

Våra fornlämningar och historiska urkunder är objekt som vi på goda grunder anser förtjäna lagligt skydd, något som känns närmast självklart för de flesta av oss. Tre andra företeelser är dock minst lika viktiga som kunskapskällor till det förflutna.

- *Språket.* Det utvecklas och förändras fortlöpande och många anser rentav att språken förflackas i nutiden. Klart är att språk med tiden fjärrar sig från sina ursprung.
- *Ortnamnen och marknamnen.* Dessa lever kvar på vägskyltar och kartor som minnen från det förflutna. Visserligen är många av dem tryckta platsnamn förvanskade av lantmätare, kartritare och andra uttolkare, men de finns där likväl och åtskilliga går att tolka med hjälp av historiska källor.
- *Växterna och växtnamnen.* Växterna förflyttar sig inte. Antingen finns de på sina växtplatser eller också har de försvunnit. Förbluffande många har dock lyckats hålla sig kvar i århundraden på samma ställen. De har mot alla odds överlevt de genomgripande förändringarna i samband med skiften inom jordbruk, omställningar inom skogsbruk, tätortsexpansioner och andra former av exploatering. Växterna står kvar som tysta vittnen, vilka kan berätta om det äldre bondelandskapet eller andra försvunna miljöer. Men i vår tid dör dessa vittnen bort med en aldrig förut skådad hastighet. Och tillsammans med växterna själva förflyktigas även kunskapen om de gamla folkliga växtnamnen, som i sig också är viktiga fornminnen.

Vi har nu påbörjat ett landsomfattande försök att hejda försvinnandet av åtminstone en del av de gamla växtplatserna. Detta projekt har vi döpt till Linnénätet (Johansson & Manktelow 2018). Namnet har vi valt på grund av att Carl von Linné alltjämt är en internationell symbol för det svenska naturvetenskapliga arvet. Linné hade en djup förståelse för växternas och kulturens ömsesidiga beroende och det är ytterligare en anledning till att vi har honom som ledstjärna och föredöme.

Vad innebär Linnénätet?

Linnénätet är ett nationellt projekt för att bevara äldre växtplatser, där växterna lever kvar sedan den tid då de först upptäcktes på sina lokaler. För att projektet inte ska bli alltför omfattande, begränsar vi oss till växtlokaler från tiden före 1850-talet. Ju större antal växtplatser som tas med, desto större blir även arbetet med att skydda och vårda dem. Lokalerna ska vara dokumenterade genom publicerade eller opublicerade källor

och/eller herbariematerial och förekomsterna ska ha en dokumenterad eller trolig kontinuitet. Arterna får alltså inte ha dött ut och sedan återintroducerats från en annan lokal.

Typlokaler är de internationellt sett viktigaste växtplatserna. En typlokal är den plats där typmaterialet för en art, underart, varietet etc. samlades in och detta material ligger till grund för definitionen av denna art, underart, varietet etc. Sådana förekomster har därför ett stort vetenskapligt värde. Om det insamlade typmaterialet går förlorat, vilket tyvärr händer, så kan man hämta nytt material från typlokalen. Fortfarande finns några sådana typlokaler kvar i vårt land. Vi anser att Sverige liksom andra länder har ett internationellt ansvar för att bevara typlokalerna.

Även platser där man har gjort det första fyndet för Sverige eller för en region har stort intresse. Ofta sammanfaller detta kulturhistoriska intresse med bevarandet av den biologiska mångfalden. Det stora flertalet äldre växtlokaler är sedan länge förstörda eller också har arterna dött ut av andra skäl. När man började granska område efter område i samband med de nya landskapsinventeringarna, stod det dock klart att förblifvande många av de äldre växtplatserna fanns kvar. Landskapsfloraprojekten har även fördjupat våra kunskaper om dessa lokaler och de hot som finns. Ett antal växtplatser som var kända redan under 1500-, 1600- och 1700-talen kan faktiskt ännu återfinnas och från 1800-talet är många bevarade. Vi tycker att även sådana växtlokaler bör skyddas, dock med något lägre prioritet än typlokaler. Våra dagars Floraväxteri och kulturvård har gett oss nytt hopp om att åtminstone en del av dessa historiska växtplatser ska kunna bevaras för framtiden.

Ramar för växtlokaler som bör bevaras

Lokalerna ska vara dokumenterade genom skriftliga källor eller herbariematerial

Det är viktigt att växtlokalerna är väl dokumenterade. Typlokaler är oftast förbundna tidigast med 1700-talet, eftersom växtarternas vetenskapliga namn aldrig hämtas från äldre litteratur än Linnés *Species Plantarum* från 1753. Källorna återfinns ofta i publikationer, men äldre artbeskrivningar i stil med Linnés saknar ofta typ- och herbariematerial, eftersom det på den tiden inte fanns några överenskomna regler om detta. Källan till växtlokalerna kan då finnas i opublicerat material. Beträffande de första fynden för vårt land eller en region kan det vara lokaluppgifter från 1500- och 1600-talen. Det är dock oftast svårt eller omöjligt att säkert identifiera äldre lokaluppgifter, men några platser är så preciserade att de går att återfinna.

Förekomsterna ska ha en dokumenterad kontinuitet

Det är svårt att bevisa att en växt har funnits på samma ställe i flera århundraden. Om växtlokalen har besökts och dokumenterats skriftligt eller genom upprepade herbarieinsamlingar, ökar dock sannolikheten för att den har en kontinuitet sedan tiden för den ursprungliga dokumentationen. Kontinuiteten hos en växtlokal får bedömas från fall till fall.

Den genetiska uppsättningen får inte ha förändrats radikalt

Det är naturligt att en population ändrar sin genetiska uppsättning över tid, men det sker i regel mycket långsamt även över några hundra år. En inplantering av främmande individ kan emellertid radikalt ändra den genetiska uppsättningen. För att omfattas av Linnénätet bör inplanterade individ komma från en plats så nära den ursprungliga lokalen att de kan räknas till samma population, det vill säga vara genetiskt lika. Detta måste bedömas från fall till fall, eftersom växtpopulationers geografiska genflöden varierar mellan olika arter.

Under de senaste decennierna har ett allvarligt hot mot historiska populationer uppkommit. Det gäller den omfattande inplantering och insådd av svenska vilda arter som sker i tätbebyggda områden och längs vägar. De företag som har specialiserat sig på att förmedla växter till sådan nyplantering och nysådd använde tidigare delvis utländskt växtmaterial. Numera används visserligen till stor del svenskt material, men bara undantagsvis från närbelägna populationer. Problemet här är att det införda, genetiskt främmande växtmaterialet ofta inte dokumenteras, men överlever och sprider sig.

Prioriteringsordning för växtplatser i Linnénätet

Resurserna för bevarande av biologisk mångfald är begränsade och därför måste vi prioritera de objekt som berörs av Linnénätet. Vi föreslår således följande tre prioriteringsklasser.

1. Främst prioriteras typlokaler samt andra platser och områden av stort internationellt vetenskapligt värde, t.ex. primärfynd som har gjorts av Linné. För arter, underarter etc. som saknar typmaterial eller där typmaterialet har gått förlorat är t.ex. områdena för Linnés exkursioner kring Uppsala, *Herbationes Upsalienses*, eller hans resor inom Sverige av största vikt att bevara. De är platser där vi genom exkursionsprotokoll eller dagböcker vet att Linné studerade många av de svenska arter som han namngav.
2. I den näst högsta prioritetsklassen återfinns växtplatser som representerar de första fynden i Sverige av arter, som redan var kända och beskrivna från andra delar av världen.
3. I den tredje prioritetsklassen har vi placerat övriga växtlokaler funna (med några undantag) före 1850-talet. Detta är naturligtvis den mest omfattande kategorin och därför måste man även prioritera inom denna. Man kan säga att ju äldre förekomsten är desto högre bör den prioriteras. Av särskilt stort värde är kanske också primärfynd för en region av sådana arter som redan var kända från andra delar av Sverige. Förekomster av arter som uppvisar en minskande trend i landet som helhet bör också prioriteras högt inom denna klass. Många

av dessa arter är även föremål för Floraväktari och vissa av lokalerna är skyddade enligt lag.

Arter som bör prioriteras bort

Det är viktigt att i detta sammanhang klargöra vilka arter och deras förekomster som inte kan anses höra hemma i Linnénätet och som alltså bör prioriteras bort.

1. Arter som är allmänna eller tämligen allmänna – och i vissa fall rentav expanderar – i Sverige. Typlokaler för sådana arter eller underarter bör givetvis prioriteras i den högsta klassen.
2. Arter för vilka identifieringen är osäker. I många fall var den taxonomiska uppfattningen i äldre tider annorlunda än i våra dagar och det kan därför vara omöjligt att säkert avgöra vilken art som avses. Här är herbariematerial helt avgörande.
3. Förekomster som inte någotsånär kan preciseras geografiskt. I de äldre publikationerna är lokaluppgifterna ofta ospecificerade beträffande den geografiska avgränsningen. Om vi ska kunna infoga sådana växtplatser i Linnénätet, måste vi definiera dessa gränser och det blir då ofta en subjektiv bedömning. En numera vanlig definition av lokal är att växtpopulationerna inte ska befinna sig mer än 300 m från varandra. Är avståndet större, betraktas alltså förekomsterna som olika lokaler. För en så allmänt odlad och ofta förvildad gotländsk art som tovsippa *Anemone sylvestris* är det i många fall dessutom praktiskt taget omöjligt att avgöra ifall en förekomst är spontan eller spridd från trädgård. För sådana arter som liten sandlilja *Anthericum ramosum* skulle man kunna lösa problemet genom att i vissa fall utvidga lokalbegreppet till någon kilometer eller ännu mera. För talrika arter med individrika lokaler, såsom kalknarv *Arenaria gothica*, anges inte ens ungefärliga växtplatser, men för andra kan uppgifter på herbarieark ge ledning.

Att dra gränslinjer mellan sådana arter som bör tas med i Linnénätet och sådana som kan uteslutas måste dock bli föremål för subjektiv bedömning och avgöras från fall till fall.

Hur är Linnénätet tänkt att fungera?

En stor del av de förekomster som blir aktuella för Linnénätet står redan under skydd och övervakning, ibland genom välskötta reservat men ofta genom det nationella Floraväktariet. Denna verksamhet koncentrerar sig emellertid på arter som är rödlistade nationellt och/eller genom EU-direktiv, medan många av dem som omfattas av Linnénätet inte finns med på rödlistan. Växtplatsen kan dock ha ett betydande

vetenskapligt, lärdomshistoriskt eller på annat sätt kulturhistoriskt värde. Det kan exempelvis vara växtlokaler som nämns i Linnés landskapsresor, hans exkursionsprotokoll eller i andra av hans publikationer. Sådana platser är ofta uppmärksammade internationellt och vissa av dem lockar turister. Det är således inte en slump att vi har valt namnet Linnénätet för detta projekt. Många av växtplatserna är samtidigt de sista vittnesbörden om ett numera försvunnet odlingslandskap. Dessutom kan lokalen representera ett slags minnesmärke över en mycket känd forskare eller annan person, förutom Linné även exempelvis Anders Jahan Retzius, Göran Wahlenberg, Lars Levi Læstadius eller Elias Fries.

Ett särskilt problem utgör de värdefulla förekomster som inte omfattas av vare sig artskydd, Floraväkeri, natura2000-bestämmelser, reservat eller andra officiella aktiviteter och regelverk. Man skulle kunna bilda regionala eller lokala nätverk som tillsammans försöker bevara sådana historiska växtplatser som inte omfattas av något officiellt program. Några av de viktigaste av dessa lokaler kan kanske i framtiden rentav få lagligt skydd och officiell vård. Därför är det viktigt att även myndigheter och politiker engageras i Linnénätet. Författarna tar tacksamt emot förslag från regionala botanister om hur ett sådant nätverk skulle kunna se ut.

Det har under diskussioner med floristiskt intresserade personer visat sig att utplantering av uppodlade växter är en mycket kontroversiell fråga. När det gäller denna del av problemkomplexet, måste vi således försöka nå lämpliga överenskommelser och kompromisser. Vi har flera exempel på att man under många år förgäves har försökt att rädda en art på sin ursprungliga lokal. Är det då rätt eller fel att ta frön eller sticklingar från de sista exemplaren på lokalen innan de har dött ut helt, odla upp dem i trädgård eller växthus och sedan plantera dem antingen på ursprungslokalen eller på helt nya platser med lämpliga miljöförhållanden? I sådana fall kan man eftersträva att om möjligt återställa den ursprungliga lokalen, när man har fått ökade resurser och kunskaper, och därefter återintroducera arten.

Det är inte vår avsikt att det ska bli ett omfattande merarbete åt alla de duktiga floraväktare och inventerare som sliter runt om i vårt land. Åtskilliga av Linnénätets arter ryms som nämnts inom Floraväkeriets arbetsområde. Insatserna måste stå i paritet med tillgängliga resurser och det är därför som vi har delat in de aktuella arterna i prioritetsskisser. Den nödvändiga insatsen varierar även mellan olika lokaler. En art i en fjällbrant eller en redan skyddad skog kräver förmodligen inte lika stora skydds- och räddningsinsatser som en art i en sydsvensk betes- eller slåttermark, kalkkärr eller tätortsnära områden. Antalet åtgärdsarter varierar också mellan olika regioner.

En av Linnénätets viktigaste uppgifter är att försöka samordna skyddet av landets kvarvarande historiska växtlokaler. Nätverket är tänkt att knyta samman de olika lokala bevarandeprojekten och förankra dessa djupare på såväl regional som nationell nivå. En gemensam informationsbas finns i Artportalen, där vi har tänkt att man ska kunna rapportera händelseutvecklingen på de olika lokalerna. Detta sker redan beträffande de rödlistade arterna, som är föremål för Floraväkeri.

För att få ett enkelt redskap där intresserade kan delta och följa upp växtplatser

inom Linnénätet har vi skapat ett projekt i Artportalen (www.artportalen.se) med namnet ”Linnénätet”. I det första steget lägger vi där ut växtplatser med ovan beskrivna prioritetsgrader 1 och 2 och vi expanderar region för region. Planen är att projektet ”Linnénätet” ska ha ett liknande upplägg som Floraväkeriets olika projekt i Artportalen, det vill säga med möjlighet att följa upp växtplatser med jämna mellanrum.

Nu ska vi titta på några lokaler, som kan vara lämpliga objekt för Linnénätet på Gotland.

Förslag på gotländska växtlokaler som skulle kunna ingå i Linnénätet

Gotlandsfloras historia är rik på gamla svenska nyheter i växtvärlden och åtskilligt finns kvar. Nedanstående urval kan göras väsentligt längre. Sammanställningen grundar sig huvudsakligen på Gotlandsfloran (Johansson m.fl. 2016), *Prima loca plantarum suecicarum* (Nordstedt 1920), Artportalen (läst 2019-01-21) och Jarvis (2007).

De äldsta lokalangivelserna för Gotland hittar vi i växtförteckningen från Jörgen Fuirens och Otto Sperlings resa på Gotland 1623 (Bartholin 1662, Rosvall 1986). Deras växtnamn är dock ofta svårtolkade och uppgifterna om förekomst mycket vaga och vi skulle enkelt kunna avfärda deras uppgifter. Några få arter från deras växtlista bör vi dock hålla fast. Antonius Christophori Münchenbergs (1680–1743) *Herbarium vivum* från 1701–1702 innehåller det äldsta kvarvarande växtmaterialet från den för-linneanska tiden (Pettersson 1948), men lokaluppgifterna i denna växtsamling är dessvärre mycket knapphändiga. Förmodligen samlade Münchenberg åtminstone det stora flertalet av sina växter i Vall socken inom en radie av 5–10 km från prästgården, där han var bosatt.

Mest känd och av störst vikt är Linnés gotländska resa 1741 (Linnæus 1745a). För typifieringen av växtnamn hade resultaten av hans resor i Sverige kunnat vara synnerligen betydelsefulla, men tyvärr finns ett stort problem förknippat därmed. Enligt den engelske Linnékännaren William Thomas Stearn (1911–2001) är det högst troligt att Linné höll sitt herbarium med svenska växter skilt från det allmänna herbariet och att det förra sedan länge är försvunnet eller förstört (Jarvis & Knees 1988). I Linnéherbariet i London (LINN) finns väldigt få exemplar med bevisligen svenskt ursprung, vilket innebär att flertalet av Linnés svenska arter sannolikt har typifierats på grundval av material samlat utanför Sverige. Likväl finns några arter som är typifierade med hjälp av gotländskt material (se t.ex. Jonsell 2006).

Trots detta kan man tack vare Linnés bevarade resedagbok tillsammans med den publicerade reseberättelsen rekonstruera växtplatserna för en hel del arter som anträffades på Gotland sommaren 1741 som nya för antingen vetenskapen eller vårt land. Vi exemplifierar detta i artförteckningen.

Kategori 1. Typlokaler och potentiella typlokaler

Stenmalört *Artemisia rupestris* L.: Linné (Linnæus 1743) anträffade stenmalört ”på stora Carlsöen ofwan på allwaren” ”På själva fältet strax vid förenämnda ask” (Gul-

lander 1971). I den tryckta reseberättelsen står ”på norra kanten af stora Carlsöens fält, straxt nedanföre det rum, där asken står” (Linnæus 1745a). Detta område kallas Röisu haid och där finns arten fortfarande enligt Artportalen. Även om detta inte formellt är typlokal, så är det Linnés primärlokal för stenmalört och om typmaterialet försvinner kan ett nytt väljas från denna lokal.

Flocksvalting *Baldellia ranunculoides* (L.) Parl.: Fuiren och Sperling (hos Bartholin 1662, sid. 290) nämner växten ”*Plantago aqvatica tenuifolia*” från Gotland 1623, men utan lokaluppgift. Namnet har tolkats som flocksvalting (Rosvall 1986). Linné (Linnæus 1743) hade funnit den ”på Gotland in emot wisby wid wible uti en bäck”. Gullander (1971) återgav dagboken: ”uti åbäcken, som gick igenom ängen emellan huset och kalkugnen” i Vibble. I resebeskrivningen läser vi följande: ”emellan Kalkungen [sic!] och Wible-gård wäxa uti en Graf eller rännil nedre uti en Äng” (Linnæus 1745a). I andra upplagan av *Flora Suecica* (Linnæus 1755) står det: ’vid Vible (kalk)ugn i bäcken,

Stenmalört *Artemisia rupestris*. Arten blev funnen av Linné på Stora Karlsö under Gotländska resan 1741.

jag såg den ingen annanstans¹. Linnés formulering ”jag såg den ingen annanstans” gör det sannolikt – men inte säkert – att det belägg som Peter Jonas Bergius samlade 1752 togs i Vibble. Det finns i Artportalen inga uppgifter om flocksvalting därifrån under de senaste 30 åren. Landeberg omtalade den 1802–1807: ”I stor ymnighet vid Hamra brunn; finnes äfv. i Öjle myhr, samt v. Stenhuse i Sanda” (Johansson 2010). Den lektotyp som har valts av Bengt Jonsell (Jarvis 2007) är just Bergius’ material från Vibble och det ligger som ark nr 473.6 i LINN. Det finns ytterligare ett ark (nr 473.7) i LINN som kan ha samlats av Linné själv på Gotland, men det saknar sådana noteringar. Se även Bengt Jonsells (Jonsell 2006) diskussion beträffande de tidiga fynden av flocksvalting på Gotland.

Brun ögontröst *Euphrasia salisburgensis* ssp. *schoenicola*. Westöö fann brun ögontröst 1852 som ny för vetenskapen på den västra sidan av Tingstäde träsk.

Brun ögontröst *Euphrasia salisburgensis* Funck ex Hoppe ssp. *schoenicola* (B. Pett. ex Yeo) Karlsson: Fries (1852) skrev ”Funnen på Gottland nära Westringe i Etelhems socken af v. Pastor O. Westöö”. Det äldsta säkrare daterade belägget av brun ögontröst – kallad ”*Euphrasia parviflora*” – insamlades den 17 augusti 1852 av Westöö från västra sidan av Tingstäde träsk (herb. Uppsala och Visby). Den 25 augusti samma år tog Westöö brun ögontröst i Etelhem och det var detta fynd som publicerades av Fries. Ett ark ur Elias Fries’ *Herbarium Normale Plantæ Suecicæ* (herbariet Uppsala) är daterat ”1849–1852 Tingstäde Träsk etc.” Peter Yeo beskrev brun ögontröst (som var. *schoenicola*) och valde då holotyp från ”Tingstäde, Furubjärs, in palude in caespitibus *Schoeni ferruginei* [i

kärr på tuvor av axag]” samlad av Fries 1927 (Samuelssons *Plantae Suecicae exsiccatae edidit* Eric Hultén nr 1423 i British Museum; Yeo 1979). Artportalen har en rapport 1992 från östra sidan av Tingstäde träsk. Enligt Johansson m.fl. (2016) fanns brun ögontröst kvar norr om Västringe 1994, ”men kan nu ha försvunnit genom att källmyren omvandlats till badsjö/viltvatten.” Denna internationellt viktiga lokal har i så fall förstörts på grund av okunnighet eller nonchalans! Då arten av allt att döma är beroende av axag för sin överlevnad, är den särskilt känslig.

Glansnäva *Geranium lucidum* L.: Linné (Linnæus 1745a) fann denna art ”besynnerligen wid norra sidan på de nedfalne Klippor uti skuggan af Thorsborgren”. Den är

1 ”ad furnum Vible in rivulo, nec alibi observavi”

rapporterad från Torsburgen så sent som 2018 i Artportalen. En av de nutida förekomsterna är belägen på stigen upp intill Tjängvide luke och den motsvarar sannolikt Linnés primärlokal, eftersom denna population torde ha varit den lättast åtkomliga även år 1741. Stearn (Åsberg & Stearn 1973) har behandlat Linnés fynd av glansnäva vid Torsburgen och betraktade fyndorten som typlokal ("restricted type locality"). Han nämnde även ark nr 858.72 i LINN (Linnéherbariet i London), som dock inte bär några anteckningar om Gotland. Enligt det internationella regelverket om botanisk namnsättning kan detta inte betraktas som typifiering. Ark nr 858.72 har emellertid senare formellt valts till lektotyp för glansnäva.

Såpört *Gypsophila fastigiata* L.: Gullander (1971) återger Linnés dagboksanteckningar: "på norra fältet, där en stor stenhög låg av en famns höjd, på vilken växte en ask av 2 famnars höjd och bredd ... Omkring denna fick man se en växt ... fanns överallt på det torra och skarpa fältet ... Denna fanns ock på lilla Carlsön". I de tryckta texterna står det beträffande såpörten "på Stora Carlsöen äfwen på fältet ömnog" (Linnæus 1743) respektive "Stora Carlsöen war ofwan uppå, utom den södra Udden, ganska hög med et horizontallt, skarpt och sterilt Fält, likt Alfwarden på Öland" (Linnæus 1745a). Såpört har inte rapporterats på Stora Karlsö sedan dess och redan Wahlenberg (1805) återgav Kolmodins uppgift "På Stora Carlsöen har den ej funnits på många år: Kolmodin". Det finns heller inga rapporter i Artportalen om såpört från Karlsöarna.

Glansnäva *Geranium lucidum* upptäcktes av Linné 1741 på Torsburgen, där den alltjämt växer.

Karlsösallat *Lactuca quercina* L. (*Mulgedium quercinum* (L.) C. Jeffrey): Denna växte 1741 ”på Östra sidan af lilla Car[l]söen” (Linnæus 1743), ”på södra sidan åt öster af lilla Carlsöen” (Linnæus 1745a). Nyman (1842) skrev däremot i sin reseberättelse från 1840 ”På södra sidan af ön växte ymnigt af *Lactuca muralis*, men *Lactuca quercina*, här fordom observerad af Linné, söktes, och skall väl alltid sökas, förgäfvets”. Lokalbeskrivningen i den tryckta reseberättelsen stämmer bra med nutidens förekomst av karlsösallat enligt Artportalen. Det finns dock en tidslucka mellan 1741 och 1890, då arten inte påträffades. Kanske berodde detta på ett alltför hårt betestryck eller också sökte man på fel ställen. Stearn (Åsberg & Stearn 1973) betraktade Lilla Karlsö som typlokal (”restricted type locality”) för karlsösallat och nämnde ark nr 950.1 i LINN. Detta har senare valts som typ för arten, men det finns ingen notering om att det härstammar från Gotland (troligen från Lilla Karlsö enligt Jonsell 2006).

Grusslok *Melica ciliata* L.: Enligt Linné (Linnæus 1743) växte grusslok ”wid Wible, ei långt från Wisby, bland Stenskräworne och Enbuskarne, emellan Kalkugnen och Hafwet” och enligt dagboken ”Emellan kalkugnen och kvarnen ... uti stenrössjor och enbuskar på den skarpaste mark” (Gullander 1971). I reseberättelsen formuleras det så här: ”uti Stenrössjorne och Enebuskarne på den skarpnaste Marken emellan Wible och Såget” (Linnæus 1745a). Trots att lokalen för grusslok är så noggrant angiven av Linné har arten inte kunnat återfinnas där. Typmaterialet som har valts – ark nr

Grusslok *Melica ciliata* hittades som ny för vetenskapen av Linné 1741 i Vibble söder om Visby, mellan kalkugnen och havet, under Gotländska resan 1741.

86.1 i LINN – ger tyvärr ingen ledning om var det är insamlat (troligen från Vibble på Gotland enligt Jonsell 2006). Förekomsten hade kunnat användas som typlokal, men hela området har exploaterats i form av Kneippbyn Sommarland, vilket reducerar chansen att arten ska återfinnas på eller nära Linnés lokal. Det finns inga rapporter om grusslok från den lokalen i Artportalen de senaste 30 åren, men däremot förekommer den 700–800 m längre österut och även i naturreservatet Södra Hällarna strax N om Vibble. Om grusslok inte kan återfinnas på Linnés primärlokal, är kanske dessa båda växtplatser närmast att beakta ifall nytt typmaterial för grusslok måste väljas i framtiden. Stearn (Åsberg & Stearn 1973) betraktade för övrigt Vibble som typlokal (”restricted type locality”) för arten.

Gaffelfibbla *Pilosella dichotoma* (Fr. ex Nyman) Soják: Gaffelfibbla samlades redan vid Hässle i Fleringe av J. C. W. Stenhammar 1855 (Johansson m.fl. 2016), men publicerades (som *Hieracium brachiatum* Bert.) från "Fahlholmen i Fleringe s:n" av Cederwald (1867). Hos Eisen & Stuxberg (1869) kan man läsa följande: "Funnen först 1867 af Adj. O. A. Vestöö på Falholmen utanför Arshamn i Fleringe". Gaffelfibbla återsågs 1985 på Westöös primärlokal "i torräng på strandgrus" (Johansson 1985, Johansson m.fl. 2016) och den finns alltså i området enligt Artportalen.

Glasört *Salicornia europaea*: Glasört samlades av Linné under resan på Gotland 1741 "på Norre sidan wid Burswiken, öfwer hela stranden, så wida watnet ståt öfwer landet hela wintern" (Linnæus 1743, 1745a, b, Johansson m.fl. 2016). Sällskapet hade enligt dagboken anlänt till "Burswiks stenhuggarebrygga" kl. 10 och blivit överskeppade till Näsudden kl. 12. Den kortaste vägen över viken leder till den sydöstra stranden av Näsudden, området kring Langård och Rossård. Glasört finns alltså kvar här, på sin primärlokal. Ark nr 10.1 – som bär noteringen "Gotland" – i LINN (Linnéherbariet i London) har valts som typ för glasört (Jonsell 2006, Jarvis 2007).

Blodtopp *Sanguisorba officinalis*: Linné (Linnæus 1743) skrev: "Wäxer på Sidlänte ängar wid Östergarns och Ahlskogs Kyrkor". Gullander (1971) återgav dagboken:

Gaffelfibbla *Pilosella dichotoma* upptäcktes 1855 vid Hässle i Fleringe s:n av Stenhammar. Arten var då ny för vetenskapen.

Blodtopp *Sanguisorba officinalis* hittades på östra Gotland av Linné under Gotländska resan 1741.

”Vår resa anlades åt havssidan ... men på vägen fingo vi till frukost ... överflödigt *Sanguisorba* ... den vi ock sedermera i dag i lika ömnhoghet plockade vid Alskogs kyrka ...”. I reseberättelsen (Linnæus 1745a): ”emellan Kyrkan och Hafwet uti Ångarne, så här som wid Ahlskogs Kyrka”. Arten finns alltså i prästängat strax Ö om Östergarns kyrka. Däremot får man söka den förgäves i närheten av Alskogs kyrka. Den närmaste förekomsten är numera Käldänet i Etelhems socken (exklav i Garda socken), vilket ligger ca 2,3 km från Alskogs kyrka. Dessutom finns uppgifter i Artportalen från Visne myr i Alskogs socken. Prästängat i Östergarn kan kanske betraktas som typlokal. På ark nr 61.7 i S-LINN (Linnéherbariet på Riksmuseet i Stockholm) nämns att Moræus har samlat det under öländska och gotländska resan. Moræus var en av studenterna som medföljde och Östergarn tycks vara den enda lokal som är bevarad från den tiden.

Fältvädd *Scabiosa columbaria* L.: Fuiren och Sperling uppgav 1623 ”*Scabiosa arietina erecta*. intra Weggom & Faerøesundt [mellan Vägume och Fårösund]” (Bartholin 1662, sid. 289). Namnet har tolkats som fältvädd (Rosvall 1986). Uppgiften om en växtplats mellan Vägume och Fårösund är emellertid mycket ungefärlig. Linné (Linnæus 1743) gav närmare besked: ”Wäxer här och där på Gotland, såsom på Öen Clasen wid Kyllai, på Carlsöarne, &c. alltid på skarpa backar”. Fältvädd är noterad från de södra och östra delarna av ön Klasen i Hellvi socken 2017 (Artportalen). På Röisu haid (”allmänna på detta höga fält”) på Stora Karlsö förekommer den också alltså. Den finns även över hela Torsburgen, varifrån Linné uppgav arten (dock ganska opreciserat) den 3 juli. Jonsell (2006) omnämner Ark nr 120.17 i LINN som typ för fältvädd. På arket står skrivet ”Gotl.”, men inte någon närmare insamlingslokal.

Axag *Schoenus ferrugineus* L.: I registret till Linnés Gotländska resa (Linnæus 1745a) finns två *Schoenus*-arter förutom vanlig ag: ”36. *capit. major*” (knappag) och ”37. *capit. minor*” (axag), båda med hänvisning till den sida där knappag beskrivs. Numren syftar på artnumren i *Flora Suecica* (Linnæus 1745b). I Linnéherbariet (LINN) finns flera ark med *Schoenus*-arter. Ark nr 68.5 är utan tvekan knappag, men växten på ark nr 68.6 liknar snarare axag (eller möjligen hybriden mellan knappag och axag). Lektotypen för axag är däremot ark nr 68.7, som bär Linnés notering ”Gotl.” (Simpson hos Cafferty & Jarvis 2004). Linnés ord i floran (Linnæus 1745b) är följande: ”Habitat cum præcedente [’växer med föregående’, det vill säga med knappag] in paludibus turfosis Gotlandiæ”. Eftersom han skrev att axag växte tillsammans med knappag, bör lokalen för axag vara belägen i någon av de myrar som han omnämnde i sin Gotländska Resa (Linnæus 1745a), men knappag noterades bara från en lokal, nämligen ”ei långt ifrån Gammelgarns Kyrka”. Av allt detta skulle man kunna utläsa att Linné och hans sällskap red västerut utmed vägen ett stycke söder om Gammelgarns kyrka. Inte långt från kyrkan eller vid en agmyr insamlade man en ny art av *Schoenus*, *S. nigricans*, vilken beskrevs noggrant i dagboken. En kortfattad beskrivning av denna *Schoenus* återfinns i uppsatsen i K.V.A. Handl. om ”Et hundrade växter” (Linnæus

1743). Där noterade han också ”Utom Lands har man sedt det i Holland wid Harlems sidan”, vilket antagligen grundar sig på Linnés egna iakttagelser under Hollandsvis- telsen på 1730-talet (Linnæus 1738, sid. 22). Någon gång mellan åren 1741 och 1745 kan han ha upptäckt att hans pressade material från Gotland även innehöll ytterligare en *Schoenus*-art, som kom att kallas axag. Om denna skrev han därefter såväl i den tryckta reseberättelsen (Linnæus 1745a) som i *Flora Suecica* (Linnæus 1745b).

Knappag *Schoenus nigricans* L.: Linnés dagbok och reseberättelse ger viss ledning om det ungefärliga område där sällskapet fann knappag på vägen från Gammelgarn mot Alskog: ”Vi togom vår resa härifrån till Alskog lämnade på högra handen Gammelgarns kyrka ... besågom åtskil- lige agmyror i vilka vi funno en *Schoenus* ...” (Gullander 1971) respektive ”Gammel- garns Kyrka lemnades på högra handen under resan från Östergarn til Ahlskog. *Schoenus* ... fants i Aghmyrorne” (Lin- næus 1745a). Det går ändå inte att exakt fastställa var knappag samlades. På typar- ket (se nedan) är inte antecknat att det är från Gotland eller ens vem som samlade det. Å andra sidan var arten ny för Sverige, så man kan misstänka att Linné insamlade den, när han såg den efter Gammelgarn. Han skrev dock 1741 ”wid Aghmyrorne ei långt ifrån Gammelgarns Kyrka” (Lin- næus 1743). Det kan ha varit vid Djaup- myr i Ardre ca 3,7 km från Gammelgarns kyrka. Vägsträckningen har knappast ändrats sedan Linnés tid, så man kan i princip rekonstruera hur Linné och hans medresenärer tog sig fram: söderut från Östergarns kyrka och sedan västerut ett stycke S om Gammelgarns kyrka (”på högra handen”) mot Ardre. Dessvärre är merparten av de myrar som fanns under 1740-talet sedan länge utdikade och uppodlade. Djaupmyr ligger utanför odlingsområdena, men det är föga sannolikt att det är just denna myr som Linné avsåg. Stearn (Åsberg & Stearn 1973) betraktade Gammelgarn som typlokal (”restricted type locality”) och omnämnde då ark nr 68.6 i LINN, som bär anteckningarna ”Gotland” och ”*Schoenus* sp.”. Som officiell lektotyp har dock senare valts ark nr 68.5 utan insamlingsdata men med noteringen ”*Schoenus nigricans*”.

Knappag *Schoenus nigricans* Någonstans mel- lan Gammelgarn och Alskog fann Linné denna då nya art under Gotländska resan 1741.

Finnoxel *Sorbus hybrida* L.: (*Hedlundia hybrida* (L.) Sennikov & Kuurttö): Falck

hittade på Gotland 1759 en egendomlig oxeltyp som han vidarebefordrade till Linné, ”*Gotlandia: Ekstad, Östergarn, Fårö, Carlsöa major*” (Linné 1761, sid. 557), som tolkade den som hybrid mellan oxel och rönn. Finnoxel finns kvar i de nämnda socknarna och på Stora Karlsö. Det går dock inte att avgöra i vilket av dessa områden som Falcks belägg har insamlats. Namnsättningen och typifieringen vållar också stora problem. Det finns ett ark (nr 644.3) i LINN med påskriften ”*ambigua*” och ”*Gotland. Falk*” (Linné stavade Falcks namn på det viset) samt ytterligare ett (nr 644.4), med påskriften ”*Gotl.*”, som också anses ha tagits på Gotland. Linnés namn på arten var i förstone *Crataegus hybridus* (Linné 1761), men det har diskuterats huruvida detta kan anses som basionym till *Sorbus hybrida* (L.) L. Vissa taxonomer betraktar det i stället som ett *nomen novum*, som saknar beskrivning, och i stället ska *Sorbus hybrida* L. från 1762 (andra upplagan av *Species Plantarum*) vara det giltiga namnet på finnoxel.

Stor kustruta *Thalictrum minus* L. ssp. *minus*: Stor kustruta hittades av Linné ”öfwer hela Gotland i ängarne” (Linnæus 1743). Gullander återger dagboken: ”Vid Ire gick en liten ström, som nu var uttorkad, över vägen” (Gullander 1971). Enligt den tryckta resebeskrivningen (Linnæus 1745a) växte kustrutan ”wid Ihre Flod ... Ihre Flod gick under vägen” samt ”wid Gothums [Gothems] Kyrka i Ängarna” och dessutom på den södra sidan av Lilla Karlsö. Lokalen ”wid Ihre Flod” bör vara precis där vägen i dag korsar Ireån. Stor kustruta är noterad från denna plats men bara med en kilometers noggrannhet. Från Gothems kyrka eller dess närhet finns inga nutida rapporter. Arten finns däremot allttjämt även på den södra delen av Lilla Karlsö enligt Artportalen. På ark nr 713.12, som utgör typmaterialet i LINN, finns ingen notering om Gotland. Om nytt typmaterial behövs i framtiden, bör detta samlas in så nära som möjligt Ireåns korsning med landsvägen.

Våradonis *Adonis vernalis* blev funnen av Jörgen Fuiren och Otto Sperling redan 1623 troligtvis på Stora Karlsö, där den allttjämt finns.

Stor kustruta *Thalictrum minus* ssp. *minus* hittades av Linné 1741 ”wid Ihre Flod” där den ”gick under vägen”, men även på många andra ställen under Gotländska resan.

Kategori 2. Första fynd i Sverige

Våradonis *Adonis vernalis* L.: Fuiren och Sperling uppgav 1623 arten ”Consiligo, copiosissime in *Calsön* apud *Horbürg* [mycket riklig på Karlsö jämte Hoburgen]” (Bartholin 1662, sid. 289). Namnet har tolkats som våradonis (Rosvall 1986). Det är möjligt att Fuiren och Sperling besökte båda Karlsöarna, men det torde ha varit på Stora Karlsö som de observerade våradonis. Visserligen finns enstaka äldre uppgifter av arten från Lilla Karlsö, men de förefaller osäkra (Johansson m.fl. 2016). Våradonis finns alltså kvar på Stora Karlsö enligt Artportalen. Möjligen färdades Fuiren och Sperling längs kustvägen nedanför klinten (Husrygg) till eller från Hoburgen och observerade då arten där trots att den bör ha varit sedan länge överblommad. Linné hittade våradonis ”på stora Carlsöen” (Linnæus 1743) ”På fältet emellan höjderna” (Gullander 1971) och i reseberättelsen formulerade han det ”*Adonis radice perenni* war också här allmän” (Linnæus 1745a). Linné nämner inget om våradonis vid Hoburgen, eftersom han och hans följeslagare reste söderut längs östra kusten och norrut sannolikt mitt på Storudret. Enligt Wahlenberg (1805) fanns våradonis ”på Stora Carlsöen, och på vestra sidan af sydligaste udden nära Hoborgen i största myckenhet”.

Kärnnycklar *Anacamptis palustris* (Jacq.) R. M. Bateman, Pridgeon & Chase: Wahlenberg (1806) fann kärnnycklar 1799 ”på våta och öppna stranden af en djup myr vid gården Wike i Boge Socken”. Landeberg kände till den 1802–1807 från ”Wiks Myr i Bunge [Boge?]; Wällebro äng i Boge; Gøjsta ängar i Fröjel m.m.” (Johansson 2010). Rosén sammanfattar fynden sålunda: ”flera lokaler på nordöstra Gotland, t.ex. vid byn Fardume i Rute socken; alltså i Eksta”² 1817 (Rosén & Wahlenberg 1821). Kärnnycklar observerades i ett enda exemplar år 1989 av Stig Högstrom i en mindre våt norr om före detta Vikemyr. Därefter har den inte observerats här och är därmed med största sannolikhet utdöd i det primärområdet. Däremot noterades tre exemplar 2015 öster om Fardume träsk, vilket kan vara relativt nära Roséns lokal i Rute socken (Johansson m.fl. 2016).

Liten sandlilja *Anthericum ramosum* L.: Denna art är kanske känd från Gotland sedan 1623 genom att Fuiren och Sperling (hos Bartholin 1662, sid. 289) omnämnde ”*Phalangium alterum* Dodonæi videtur; copiose in Carolina, sed parce admodum in Gothlandia [riklig på Karlsön, men mindre vanlig på Gotland]”. Namnet har tolkats som liktydigt med liten sandlilja (Rosvall 1986), som alltså är riklig på båda Karlsöarna enligt Artportalen. Lokalangivelsen är ospecificerad och i nutiden finns flera förekomster av liten sandlilja utspridda över hela Stora Karlsö. Den plats där arten först observerades ligger säkerligen inom 500 m från någon av de nutida populationerna. Med tanke på hur intressant denna tidiga uppgift är bör liten sandlilja på Stora Karlsö likväl inkluderas i Linnénätet. Avgränsningen av lokalen bör i så fall sammanfalla

² ”pluribus locis in Gothlandia septentrionali-orientali ex. gr. ad pagum Fardume paroeciae Rute; etiam in Ejsta”

med artens hela bestånd på ön. Linné hittade den 1741 ”på Torsborg och wid Hau” (Linnæus 1743, 1745a). Gullander (1971) återgav dagboken: ”Sedan vi kommit ifrån Stenkyrka vid pass 1/4 mil hade man på vänstra handen en kalkflisa, på vilken man fann 3 i Sverige aldrig tillföre observerade växter”. En av dessa växter var just liten sandlilja, medan de båda övriga var murruta och gotlandssolvända.

Murruta *Asplenium ruta-muraria* L.: Även murruta hittades av Fuires och Sperling 1623 (Bartholin 1662, sid. 287, Rosvall 1986): ”Ruta muraria, ibidem [Slide=Slite]”. ”Slite” är för opreciserat, även om arten alltså finns i Slite. Gullander (1971) återgav Linnés dagbok: ”Sedan vi kommit ifrån Stenkyrka vid pass 1/4 mil hade man på vänstra handen en kalkflisa, på vilken man fann 3 i Sverige aldrig tillföre observerade växter.” En av dessa var murruta och de två andra var liten sandlilja och gotlandssolvända.

Hjorttunga *Asplenium scolopendrium* L.: Rosén rapporterade hjorttunga 1818 ’riklig i kalkstensgrotta på nordöstra sidan av ön Lilla Karlsö’³ (Rosén & Wahlenberg 1821). De nutida förekomsterna av hjorttunga på Lilla Karlsö finns i nordväst och på Österberget. Den sistnämnda ligger kanske 400–500 m S om Roséns primärlokal, men vi vet inte exakt var denna var belägen.

Piggrör *Calamagrostis varia* (Schrad.) Host: Wahlenberg (1805) behandlade denna som ”*Agrostis arundinacea* var.” och kände den från ”skogsmark i stenrösor vid Hultungs i Bunge, vid Thorsborgens fot [1799], och vid Hall [före 1805]”. ”Thorsburgens fot” är förmodligen nedanför Tjängvide luke i Kräklingbo socken och där förekommer piggrör alltså enligt Artportalen. Arten finns även i skogsmark omkring Hultungs i Bunge, men denna primärlokal – liksom de nutida lokalerna i Bunge – är alltför ospecifikt angiven för att kunna identifieras med någon nutida förekomst av piggrör. Detsamma gäller lokalen vid Hall.

Röd skogslilja *Cephalanthera rubra* (L.) Rich.: Landeberg kände röd skogslilja 1802–1807 ”vid Westör [Vestös] i Hall, Hallgrens brand på Hexarfve [Hägsarve] ägor i Ekeby, vid Wifle [Vibble] i Westerheide, Thorsburgen &c.” (Johansson 2010). Rosén uppgav den ’i lövängen Storängen vid sidan av Vestö [1818] i Hall socken riklig, vid Storugns i närheten av Kappelshamn sparsamt, i ängen Fardume-storäng i Rute socken mindre sparsamt: utmärks således av att enbart finnas i en inskränkt del av öns norra del, i vars mitt Lärbro ligger’⁴ (Rosén & Wahlenberg 1821). Enligt Wikström (1829) hittades röd skogslilja emellertid redan av Olof Swartz 1782 och Wikström refererar ur Swartz’ resedagbok: ”Hier [på Gotland] sah er ... *Cephalanthera rubra*”. Tyvärr har

3 ”in crypta petræ calcareæ ad latus septentrionali-orientale insulæ Lilla-Carlsön copiose”

4 ”in prato nemoroso Storängen ad pagum Vestö paroeciæ Hall copiosius, ad Storugns juxta Kappelshamn parce, in prato Fardume-storäng paroeciæ Rute minus parce: itaque semper in septentrionali parte insulæ ad angustiam insignem, in cujus medio Läderbro sita est”

Röd skogslilja *Cephalanthera rubra*. Landeberg fann denna art vid Vestös i Hall s:n 1802–1807. Swartz kan emellertid ha varit den förste som uppmärksammade den på Gotland och därmed i Sverige 1782, men hans dagbok är försvunnen och därför vet vi inte var fyndorten låg.

Swartz' dagbok från Gotland inte kunnat återfinnas och primärlokalen kan därför inte identifieras. I trakten av Västös i Hall socken finns röd skogslilja allttjämt. Däremot verkar den ha försvunnit från Vibble, där den närmast förekommer vid Hallbros slott, men det ligger flera kilometer från Vibble. I Ekeby finns den inte, men den är kvar i södra delen av Torsburgen. Det är dock inte säkert att den förekomsten överensstämmer med Landeborgs lokal.

Lunddraba *Drabella muralis* L. Fourr.: Det går inte att fastställa exakt var Linné observerade lunddraba under sin gotländska resa. I reseberättelsen står följande: "Resan stältes ifrån Capelshamn åt Fläringe kl. 2 på dagen, då somlige läto sätta sig öfwer Wiken med små Båtar och somlige redo omkring med Hästarne, alla kommo wi lika snart til andra Stranden, nemligen på 20 minuter. Corall-Stränderne, kallar jag dem som lågo på östra sidan wid Capelshamn. ... Denne [lunddraba] växte ... i Ängarna ej långt ifrån förenämde Strander" (Linnæus 1745a). Det bör alltså ha varit i strandområdet mitt emot Kappelshamn, på den östra sidan av viken. Det finns dock ingen rapport i Artportalen av lunddraba i närheten av Kappelshamn under de senaste 30 åren.

Kalkkrassing *Erucastrum supinum* (L.) Al-Shehbaz & Warwick: Johan Peter Falck fann kalkkrassing 1759 och Linné tar med uppgiften i den andra upplagan av *Fauna Suecica*: "Gotlandia, Aars träsk. ad molendinam [vid väderkvarnen]" (Linné 1761, sid. 557). Rosén kände till arten från flera lokaler: "vid vatten på nästan nakna kalkhällen i närheten av Mölnerssåg på Fårö, i Hellvi, Eksta här och där"⁵ (Rosén & Wahlenberg

5 "ad aquas supra nudam fere petram calcaream juxta Mölnerssåg in Fårö, in Helvig, Ejsta alibique passim"

1821). Falcks lokal ligger vid Bästeträsks (Arsträsks) utflöde vid Ar i Fleringe socken (Johansson m.fl. 2016). Arten förekommer alltså vid Forskningsstationen i Ar på norra Gotland och år 2006 räknades där in ca 500 ex.

Kärrtörel *Euphorbia palustris* L.: Fuiren och Sperling (Bartholin 1662, sid. 289) fann troligtvis denna art 1623: ”Tithymalus quidam, intra Voutom [Gothem] & Ange-Kircke [Anga kyrka]”. Namnet har tolkats som kärrtörel (Rosvall 1986). Arten finns i Norrlanda, men primäruppgiften från 1623 är mycket oprecis. Gullander (1971) återgav från Linnés dagbok: ”1/4 mil ifrån Gothem hade vi på högra handen en äng, i vilken växte ömnoget *Tithymalus fruticosus*, som tillföre i Sverige endast på Öland blivit sedd”. I reseberättelsen (Linnæus 1745a) står följande: ”*Euphorbia* eller *Tithymalus Oelandicus* ... växte i en Äng, som låg på högra handen 1/4 mihl från Gothum”.

Gotlandssolvända *Fumana procumbens* blev funnen som ny för Gotland (och Sverige) av Linné 1741 mellan Stenkyrka och Hangvar.

Gotlandssolvända *Fumana procumbens* (Dunal) Gren. & Godr.: Linnæus (1743) uppgav om gotlandssolvända: ”Wäxer på stora flisan emällan Stenkyrka och Hangvar”. För att återfinna Linnés primärlokal kan vi utnyttja dagboken (Gullander 1971): ”Sedan vi kommit ifrån Stenkyrka vid pass 1/4 mil hade man på vänstra handen en kalkflisa, på vilken man fann 3 i Sverige aldrig tillföre observerade växter” (de övriga var murruta och liten sandlilja). I reseberättelsen (Linnæus 1745a) kan man läsa nästan samma ordalydelse: ”Stenkyrka wiste oss intet synnerligt, men efter 1/4 mihls resa här ifrån hade man på vänstra handen en Kalkflisa, i hwilken man fant några i Sverige näppligen tillförna sedde

Örter”. Rosén kände till flera lokaler: ”på kalksten vid öns nordvästra kust på flera ställen, såsom 1/8 mil väster om Bästeträsk i Fleringe socken, på en plats i Hangvar socken 1/4 mil ONO från Stora Iregård vid Irevik nära den vänstra åstranden, både ovanför och nedanför Bredsunds fiskläger (beläget nästan mittemellan Skälsö och Överstekvarn) i Väskinde socken, på två platser mellan Vibblegård och Kopparvik⁶ (Rosén & Wahlenberg 1821). Linnés resväg är något oklar, men i dagboken nämns Ire (Hangvar socken), vilket kanske betyder att vägen följde samma sträckning som

6 ”in petra calcarea ad oram occidentali-septentrionalem insulæ pluribus locis, ut 1/8 miliaris occidentem versus a Bästeträsk paroeciæ Fläringe, in loco paroeciæ Hangvar 1/4 miliaris ONO a Stora Iregård ad Irevik prope sinistram ripam fluvii, tum supra tum infra Bredsunds fiskläger (fere in medio inter Skälsö et Öfverstekvarn situm) in paroecia Väskinde, inter Wiblegård et Kopparvik duobus locis.”

i våra dagar. Här finns flera lokaler för gotlandssolvända ca 1,5 km före Ire. Linné kan ha följt endera av två möjliga resvägar. Den ena innebär att man åker norrut från Stenkyrka kyrka och sedan följer nuvarande väg 149 mot Ire. I så fall träffar man på kalkhällmark med gotlandssolvända efter ca 5 km, mestadels på höger hand. Följer man den andra resrouten, så tar man vägen åt nordost via Ekebys mot Elinghem. I detta fall möter man en hällmark efter ca 3 km och därpå en stig norrut 1,5–2 km fram till väg 149. Den sista halvkilometern av denna väg passerar genom marker med rika lokaler för gotlandssolvända. Det var kanske denna senare resroute som Linné och hans följeslagare valde.

Gullborste *Galatella linosyris* (L.) Rchb. f.: Münchenberg samlade gullborste ”In majori Carlsö” 1702–1703 (Pettersson 1948). Landeberg fann den 1802–1807 ”på Lilla Carlsön” (Johansson 2010). Rosén hade enbart Kolmodins lokaluppgift: ’på fält på ön Lilla Karlsö upptäckt för flera år sedan av Kolmodin, därefter förgäves eftersökt’⁷ (Rosén & Wahlenberg 1821). Varken Münchenberg eller Landeberg gav närmare upplysningar om fyndorter för gullborste, men arten finns ännu på båda Karlsöarna enligt Artportalen. Vi kan inte avgöra huruvida primärlokalerna överensstämmer med de nuvarande förekomsterna, men precis som för liten sandlilja borde vi kunna utöka avgränsningen av lokalerna till att gälla hela beståndet på respektive ö.

Gotlandsmåra *Galium rotundifolium* L.: Roséns fynd av denna art beskrivs sålunda: ’i tallskog i Sjonhems socken i vägskalet mellan vägarna som leder till Viklau och Wänge. (lat. 57°28’40” long. 36° 3’30”)’⁸ (Hartman 1820, Rosén & Wahlenberg 1821, Wahlenberg 1824). Det finns flera nutida förekomster av gotlandsmåra inom detta område och någon av dessa sammanfaller kanske med Roséns lokal. Gotlandsmåra rapporterades från Öland (1818) nästan samtidigt som Rosén hittade den på Gotland (1816–1818) och det är mycket svårt att avgöra i vilket av landskapen det allra första fyndet gjordes. Det är något problematiskt att försöka översätta longitud och latitud till koordinater enligt RT90. Den tidens kartor baserade noll-longituden på Europas västligaste punkt, som ligger på ön El Hierro i Kanarieöarna. Flera olika positioner för El Hierro användes, och Rosén använde troligtvis en karta med skalan i longitud-latitud (t.ex. Hermelins karta över Gotland från 1805). Latituden är emellertid densamma nu som då: 57°28’40”. Roséns lokal ska ligga

Gotlandsmåra *Galium rotundifolium* hittades av Rosén som ny för Gotland (och kanske för Sverige) i Sjonhems s:n någon gång 1816–1818.

⁷ “in campo insulæ Lilla Carlsö ante multos annos reperta a D. D. Kolmodin, postea frustra quæsita”

⁸ ”in pineto paroeciæ Sjonhem in bivio inter vias ad Wiklou et Wänge tendentes”

i vägskalet (RT90: 1661560 6375500), men koordinaterna tyder mera på skogen nordväst om vägskalet. Roséns koordinater är enbart givna med graderna och minuterna exakta, medan sekunderna verkar ha avrundats till 10-tal eller 5-tal. Här finns också flera nutida lokaler för gotlandsmåra.

Färgmåra *Galium triandrum* Hyl. (*Asperula tinctoria* L.): Fuiren och Sperling antecknade 1623 en art i Slite med namnet "Gallii facie planta florea albo triphyllo, ibid. [=Slide, det vill säga Slite] & passim in sylvis [här och där i skog]" (Bartholin 1662, sid. 287). Namnet har tolkats som färgmåra (Rosvall 1986). Arten tycks inte finnas kvar inne i samhället Slite, men däremot i skogsmark precis norr om tätorten.

Bergskrabba *Globularia vulgaris* blev kanske funnen redan av Fuiren och Sperling 1623 på östra Gotland samt på någon av Karlsöarna. Linné hittade den under Gotländska resan 1741 mellan Kapelshamn och Hau.

skarpa flisor finns denne i alla springor". Dagboken ger också besked: "Vi togom vår resa härifrån åt en by, som hette Hau, 3/4 mil ifrån Fleringe. Vägen låg mest över flata kalkhällar ... På desse kalkfält växte överallt ... *Globularia*" (Gullander 1971). I reseberättelsen kan man läsa att "Resan ställes ifrån Fläringe åt Hau, som war 3/4 mihl ... Vägen låg endast öfwer Kalkflisor, som woro jämna med Jorden ... *Globularia* ... war här det gemenaste Gräset" (Linnæus 1745a). Bergskrabba går alltså att återfinna i detta område.

Bergskrabba *Globularia vulgaris* L.: Fuiren och Sperling antecknade 1623 "Globularia intra Curberom [Lokrume?] & Otthomars [Othem], etiam in Carolina [samt på Karlsön]" (Bartholin 1662, sid. 289). Namnet har tolkats som bergskrabba (Rosvall 1986). Lokaluppgiften 'Mellan Lokrume och Othem' är tyvärr mycket opreciserad. Bergskrabba finns på både Stora och Lilla Karlsö enligt Artportalen, så det går inte att avgöra på vilken av öarna den först observerades. Det är sannolikt att Fuiren och Sperling besökte Stora Karlsö, eftersom det på 1600-talet förmodligen var lättare att landstiga där än på Lilla Karlsö. Linné (Linnæus 1743) fann bergskrabba "på Gotland emillan Capelshamn och Hau på de

Luktsporre *Gymnadenia odoratissima* (L.) Rich.: Fuiren och Sperling noterade 1623 en art som de kallade "Orchis odorata, passim in pratis humidis" (Bartholin 1662, sid. 288). Namnet har med tvekan tolkats som luktsporre (Rosvall 1986). Johan Pe-

ter Falck fann denna 1759: "Gotlandia, Sundre" (Linné 1761, sid. 558). Wahlenberg (1806) gav detaljerade uppgifter om fyndorterna: "på våta skogsängar här och der temmeligen ymnigt, t. ex. 1/8 mil söder om Halls kyrka, mellan Ruthe kyrka och gården Koparfve; mellan Wike gård i Boge och Gothemsån; i Sundre: Falk; i Grötlingbo: Swartz". Landeberg uppgav den 1802–1807 från "torra [sic!] platser i Sundre, Gröt- och Wamblingbo" (Johansson 2010). Både Falcks och Landeborgs uppgifter från Storsudret kan ifrågasättas och inga andra uppgifter om luktsporre är kända därifrån. I nutiden förekommer arten 2,3–2,7 km SSV om Halls kyrka och på flera lokaler ca 1,5–2,3 km SV om kyrkan. Dessutom rapporterades ett individ 2002 från Kyrkänget i Hall. Med Wahlenbergs uppgift "mellan Ruthe kyrka och gården Koparfve" menades troligtvis en ängsmark V om Talings, men denna är numera uppodlad och borta. Mellan Vike gård och Gothemsån är luktsporre inte heller känd i senare tid. Däremot förekommer den ca 400 m V om Kauparve.

Luktsporre *Gymnadenia odoratissima*. Linnélärjungen Falck uppgav denna art 1759 från Sundre s:n, men det är tveksamt om det är korrekt. Både Landeberg och Wahlenberg fann arten på flera platser på Gotland omkring år 1800.

Gulkronill *Hippocrepis emerus* (L.) Lassen ssp. *emerus*: Linné noterade gulkronill 1741 "på Gotlands Torsburg wid Östra wäggen" (Linnæus 1743). I dagboken finns uppgiften "I nordost av detta berg upp i själva sidan av perpendikulära brantheten, som även vid roten fanns *Emerus Tournefortii*" (Gullander 1971) och i reseberättelsen "på nord-östra sidan af Thorsborgens på åtskilliga ställen" Linné (Linnæus 1745a). I *Flora Suecica* (Linnæus 1745b) står det "in rupibus montis Thorsburg Gotlandiæ ad latus orientale [på östra sidan]". Linnés uppgifter om gulkronill pendlar således mellan östra och nordöstra sidan av berget och den fanns säkert på flera platser då lika väl som i nutiden. Wahlenberg (1806) noterade den "vid östra och norra sidan af Thorsborg, samt i Ardre vid ett berg 1/4 mil öster om Mullvalls". I våra dagar finns gulkronill bland annat på flera platser från Tjängvide luke och 500 m åt sydost. Den förekommer även på den östra sidan liksom i nordväst enligt Artportalen.

Skogskorn *Hordelymus europaeus* (L.) Jess. ex Harz: Rosén fann skogskorn i "Wänge Sn. norr om Kyrkan" (Hartman 1820), eller mera detaljerat "på buskklädda höjder på ängen Mickelsängen vid Wängemyr 1/8 mil norrut från Wänge kyrka (lat. 57°27'50" long. 36°14'55")⁹ (Rosén & Wahlenberg 1821). Här är arten inte känd i nutiden – lo-

9 "in fruticeto elevato prati Mickelsängen ad Wängemyr 1/8 miliaris a templo Wänge septentrionem versus"

kalen är troligtvis uppodlad – men däremot finns en samling förekomster 400–700 m N om kyrkan.

Hamnkrassing *Lepidium didymum* L.: Denna art hittades av Rosén ”Vid Kyллеys hamn på Gottl.” (Hartman 1820) eller med andra ord ”vid hamnen Kyllajhamn i synnerhet söderut så riklig och på så många ställen, så att den åtminstone inte nyligen har kommit in”¹⁰ (Rosén & Wahlenberg 1821). För några år sedan påträffades hamnkrassing nära hamnen i Kyллеj och på tomter i byn, och det verkar alltså som om en del av primärlokalen funnes kvar (Artportalen).

Klöverärt *Lotus maritimus* L.: Fuiren och Sperling antecknade 1623 en art med namnet ”*Lotus tetragonolobus flore flavo*, ibid. [=Slide, det vill säga Slite]” (Bartholin 1662, sid. 287). Detta har tolkats som klöverärt (Rosvall 1986). Lokaluppgiften från Fuiren och Sperling är mycket opreciserad. Klöverärt förekommer i nutiden vid den nordöstra stranden av Bogevik, men även mot havsstranden i den norra delen av samhället och i den södra utkanten.

Timjansnyltrot *Orobanchе alba* Stephan ex Willd.: ”Prof. Zetterstedt, som under innevarande års sommar bereste ön, fann utom andra utmärktare vexter, äfven en art af *Orobanchе*, som vexte på *Thymus Serpyllum* och *Medicago lupulina* på Hoburg [egentligen Torsburg]; den synes vara *O. epithymum* DC.” (Anonym 1841). Primäruppgiften för arten är något ospecificerad i det att Johan Wilhelm Zetterstedts belägg enbart anger ”Torsborg”. Torsburgen sträcker sig ca 1,3 km från söder till norr och två nutida förekomster är belägna ca 500 m från varandra inne på fornborgsområdet enligt Artportalen. Man skulle kanske i detta fall kunna utvidga begreppet lokal till att inkludera hela det område där timjansnyltrot växer.

Timjansnyltrot *Orobanchе alba* blev funnen som ny för Gotland och Sverige på Torsburgen av Zetterstedt 1841 och arten finns fortfarande i det området.

10 ”ad portum Kyллеjhamn præcipue meridiem versus (Lörje) tam copiose et tam multis locis, ut saltem non nupera advena videatur”

Luddvedel *Oxytropis pilosa* hittades av Linnélärjungen Falck 1759 på Skansholmen i Västergarn s:n. Den var då en för Sverige ny art.

Luddvedel *Oxytropis pilosa* (L.) DC.: Falck rapporterade 1759 luddvedel från "Gotlandia, Westergarn Skansholmen" (Linné 1761, sid. 558). Enligt Rosén fanns den 'vid nordvästra kusten av ön intill Bredsunds fiskeläger i Väskinde socken och vid Översteqvarn i Lummelunda"¹¹ (Rosén & Wahlenberg 1821). "ad oram" skulle kunna tolkas som antingen "vid den yttersta kanten" eller helt enkelt bara "vid kusten". Skansholmen torde ursprungligen ha varit en holme, men redan enligt skattdrägningskartan från 1701 står den i fast förbindelse med land. På denna karta finns noterat längst ned i den sydvästra delen av udden "Gammal skans af några förruttnade skans-cargier". Den nutida lokalen för luddvedel är belägen nära stranden ca 100 m åt sydost. Den finns dock även vid stranden ca 200 och 500 m längre norrut. Dessutom föreligger enligt Artportalen ett par fynd nära klubbhuset på "holmen". Falck kan ha observerat luddvedel på någon av dess nuvarande strandnära lokaler på "holmen", men knappast där golfbanan vid klubbhuset nu ligger. Landhöjningen sedan 1759 bör vara 0,5–1 m, så från den kan vi säkert bortse. Landeberg uppgav luddvedel 1811 på Gotska Sandön och där finns den alltså.

11" ad oram occidentali-septentrionalem insulæ juxta Bredsunds fiskeläger paroeciæ Väskinde et ad Öfversteqvarn in Lummelund"

Källnate *Potamogeton coloratus* upptäcktes som ny för Sverige vid Erikskällan (Slöjtebrunn) i Bäl s:n av Westöö 1852.

Svärdkrissla *Pentanema ensifolium* (L.) D. Gut. Larr., Santos-Vicente, Anderb., E. Rico & M. M. Mart. Ort. (*Inula ensifolia* L.): Rosén hittade svärdkrissla 1816–1818 'en enda tillsammans med gotlandssolvända på en nästan naken klippa 1/4 mil ONO om byn Stora Ire, men innanför Hangvars sockengräns ganska riklig (lat. 57°50'50" long. 36°22'5")¹² (Rosén & Wahlenberg 1821). Nyman (1842) tycks ha återfunnit den på ungefär samma växtplats: "Ihre i Hangvar ... på en torr kalkhäll invid landsvägen, vid pass 1600 steg från milstolpen (den 3:dje från Wisby) norr om Ihre ... *Inula ensifolia*, fordom tagen på detta ställe". Den nuvarande lokalen N om Stigmyr torde enligt Artportalens uppgifter ligga på samma ställe som Roséns primärförekomst. Latituden stämmer dessutom bra med den nutida lokalen vid reservatets parkeringsplats norr om Stigmyr (se även under gotlandssolvända).

Hylsnejlika *Petrorhagia prolifera* (L.) P. W. Ball & Heywood: Fuiren och Sperling uppger 1623 en art med namnet "Caryophyllus pulcher tenuifolius, tenuiflorus, intra Curberom [Lokrume?] & Otthomars [Othem], etiam in Carolina [samt på Karlsön]" (Bartholin 1662, sid. 289). Namnet har med tvekan tolkats som hylsnejlika (Rosvall 1986). Falck hittade den 1759: "*Gotlandia, Carlsöa minor*" (Linné 1761, sid. 557). Linnés formulering "Carlsöa minor" avslöjar inget om var på Lilla Karlsö som Falck fann hylsnejlika. Det finns nutida observationer i den sydöstra delen SV om Boden respektive Suderslätt (Artportalen). Precis som för liten sandlilja skulle vi kunna utvidga lokalbegreppet till att gälla hela populationen på ön.

¹² "una cum Helianthemo Fumana in petra fere denudata 1/4 miliaris ONO a pago Stora Ire, sed intra litem parocciæ Hangvar satis copiose"

Uddbräken *Polystichum aculeatum* (L.) Roth: Lönnroth (1850) gav följande beskrivning av den lokal som han fann 1849: "Thorsborgens straxt öster om och nedanom sydligaste låga bergväggen nästan i innersta vinkeln inåt berget åt venster. Blott 3 à 4 exemplar växte der bland andra ormbunkar". Av beskrivningen att döma låg Lönnroths lokal i den södra delen av Torsburgen, ca 800 m SSO om den nuvarande förekomsten Ö om Tjängvide luke i Kräklingbo socken (Artportalen). Möjligheten finns att man inbegriper båda förekomsterna i samma lokal (se även under timjansnyltrot).

Källnate *Potamogeton coloratus* Hornem.: Fries (1852) meddelade: "Upptäckt af v. Pastor Oscar Westöö vid Erikskällan i Bäl Socken på Gottland". Westöö uppgav ömsom Erikskällan och Sjötebrunn (Slöjtebrunn) som namn på lokalen, men enbart det senare namnet återfinns i Ortnamnsregistret: "källa vid landsvägen till Slite, strax V om avtagsvägen till Gane gård". Här förekom källnate ännu 1984–1986, men sedan dess har biotopen förändrats en hel del och det finns inga senare rapporter. Från ett dike intill landsvägen ungefär en kilometer längre åt nordost rapporterades källnate 2017 enligt Artportalen.

Praktbrunört *Prunella grandiflora* (L.) Scholler: Praktbrunört togs av Münchenberg 1701, men det finns ingen uppgift om var på Gotland arten samlades.¹³ Det finns i dag inga kända lokaler för praktbrunört i Vall–Hogrän-området, där Münchenberg verkade, utan den närmaste ligger i Träkumla socken. Linné observerade praktbrunört den 27 juni 1741 på sin väg från Kappelshamn till Fleringe kyrka, den 1 juli på väg från Sankt Olofsholm till Slite samt den 3 juli på Torsburgen: "Wägen ifrån Olofs Capell til Slite war 1 1/2 mihl ... Här växte Brunella flore magno och mina Blomster [=linnea]" respektive "Brunella cærulea, magno flore C. B. war både här och på kringliggande tracter allmän" (Linnæus 1745a). Enbart förekomsten på Torsburgen är någorlunda preciserad (± 2 km) och där finns arten alljämt (Artportalen).

Stor fetknopp *Sedum rupestre* L.: Enligt Linné (Linnæus 1743) växte stor fetknopp "på de skarpaste flisor på Gotland, såsom wid Hau &c. emillan Hanguar och Stenkyrka". I *Flora Suecica* (Linnæus 1745b) kan man läsa följande: "petris calcareis ad Hau inter Hanguar & Stenkyrckia". Gullander (1971) återgav ur dagboken "Sedan vi kommit ifrån Stenkyrka vid pass 1/4 mil hade man på vänstra handen en kalkflisa, på

13 Münchenberg har tre blommande skott av *Prunella* i sitt herbarium: två av brunört och ett av praktbrunört. Samtliga tre ligger som nr 53 och bär namnen "Brunella vulgaris fl. purpureo ... Brunellgräs". Vid de båda brunörterna finns noteringen "Flores sunt s??e coerulei ac in gyrum dispositi" [Blommorna är ?? blå och placerade i krans]. Vid praktbrunörten står det "Brun. major folio non dissecto, Cons. minima, Symphytum petræum". Namnen ansågs antagligen synonyma. I *Flora Danica* (Paulli 1648), som användes av Münchenberg, finns ett träsnitt föreställande brunört under namnet "Brunella maior folio non dissecto" samt några alternativa namn. Sannolikt ansåg Münchenberg brunört och praktbrunört vara olika former av samma art

Praktbrunört *Prunella grandiflora* samlades redan 1701 av Münchenberg, men växtplatsen är okänd. Däremot fann Linné denna art under sin Gotländska resa 1741 bl.a. mellan Kappelshamn och Fleringe samt på Torsburgen.

vilken man fann 3 i Sverige aldrig tillföre observerade växter”. Den tryckta reseberättelsen (Linnæus 1745a) ger ungefär samma besked: ”Stenkyrka wiste oss intet synnerligt, men efter 1/4 mihls resa här ifrån hade man på vänstra handen en Kalkflisa, i hwilken man fant några i Swerige näppligen tillförna sedde Örter”. Detta är således samma lokal som för liten sandlilja, murruta och gotlandssolvända. Stor fetknopp nämns inte från Hau i den tryckta reseberättelsen, men dagboken ger kanske besked. I ett dagsboksavsnitt från den 28 juni (sid. 267) från Hau nämns, efter förekomsten av kärrlilja ned emot kärret, omnämns förutom bergskrabba och fjällgröe *Poa alpina* även att ”*Sedum alpinum*, *cacumine nutante* [med nickande topp (=ännu ej i blom)] war sparsam”. I dag finns en hel del stor fetknopp på de vidsträckta kalkhällarna ca 700 m SV om Hau, men det är mycket troligt att bergskrabba, fjällgröe och stor fetknopp påträffades närmare gården. Linné uppgav arten även från Vibble den 20 juni (Linnæus 1745a), men alltför opreciserat för att vi ska kunna hitta den exakta lokalen i nutiden.

Säfferot *Seseli libanotis* (L.) W. D. J. Koch (*Libanotis pyrenaica* Bourg.); Fuiren och Sperling fann 1623 ”*Seseli peloponense*, Calsøn” (Bartholin 1662, sid. 289). Namnet har med tvekan tolkats som säfferot (Johansson 1897, Rosvall 1986). Münchenberg fann säfferot där sannolikt någon gång under åren 1702 till 1704: ”In majori Carlsö [På Stora Karlsö]” (Pettersson 1948). På Lilla Karlsö sågs arten av Linné (Linnæus 1745a) ”På södra sidan”. Även Wahlenberg (1805) noterade säfferot på Lilla Karlsö. Det finns dock inga sentida uppgifter i Artportalen om arten från någon av Karlsöarna.

Klippoxel *Sorbus rupicola* (Syme) Hedl.: Carl Johan Hartman uppgav klippoxel (som *Sorbus Aria*) från ”Gottländska Sandön Stenberrij 1819!” (Hartman 1820) och ett be-lägg som är samlat av Falck ”e Gotlandia Falk” 1759 finns i LINN (ark nr 643.3). På Gotska Sandön förekommer två nutida lokaler, men det går inte att avgöra om någon av dessa överensstämmer med Stenbergs uppgift från 1819. Kolmodin uppgav ”*Sorbus Aria* CRANTZ: ”på ruiner efter en Kyrka i Wisby, samt i en bergsklyfta norr om staden: Dr KOLMODIN” (Wikström 1824).

Lökgamander *Teucrium scordium* L.: Fuiren och Sperling hittade 1623 ”Scordium, ibidem [=Slidæ, det vill säga Slite]; vocant [benämnd] Fiskemunde” (Bartholin 1662, sid. 287). Ordbog over det danske sprog (1700–1950) nämner betydelsen av Fiskemunde ”(nu næppe br.) løgurt, *Teucrium Scordium* L.” Linné (Linnæus 1743) noterade den ”wid Roma Kloster på Gotland, uti en Sidlänt äng och på några andra ställen där omkring”. Enligt dagboken fanns lökgamander ”Vid myran uti myrängen på norra sidan av myran” (Gullander 1971) och med reseberättelsens ord ”uti Myrängen, på norra sidan af Myran” (Linnæus 1745a). Roma myr är sedan länge uppodlad. Arten finns i nutiden närmast Slite i Othemars ca 4 km från Slite centrum. Fuirens och Sperlings lokalnamn (”Slidæ”) behöver dock inte betyda mera än att Slite var den närmaste större orten.

Kärrlilja *Tofieldia calyculata* (L.) Wahlenb.: Fuiren och Sperling uppgav 1623 ”*Asphodelus pulcher*, spica graminea, inter Telling [Källunge?] & Hadebur [Hejdeby]” (Bartholin 1662, sid. 288). Namnet har tolkats som kärrlilja (Rosvall 1986). Deras lokaluppgift är dock alldeles för inexact för att uppgiften ska kunna lokaliseras. Hos Linné kan man läsa ”Wäxer på Gotland, såsom wid Hau och annorstäds, uti Sidlänta ängar” (Linnæus 1743) och enligt dagboken ”Neder mot kiärret fant wi en ört *Anthericum foliis ensiformibus* ...” I reseberättelsen (Linnæus 1745a) är det lite mera preciserat: ”Resan ifrån Hau ställes åt Rute Kyrka, men förr än den skedde märkte wi följande ... i samma Äng nedre emot Kiärret i stor myckenhet”. Lokalen bör således ligga nära Hau gård, medan närmaste nutida förekomst är belägen en dryg kilometer SV om Hau gård. Det finns en fuktmark ca 150 m V om Hau gård, men den fuktmarken

Kärrlilja *Tofieldia calyculata* hittades av Linné 1741 i ett kärr nära Hau. Möjligen blev arten funnen redan av Fuiren och Sperling 1623.

är numera helt igenvuxen. I mitten av 1700-talet bör den ha varit en fuktäng eller ett kärr. Kärrlilja skulle ha kunnat växa här, men den arten återfanns inte under inventeringen i juli 1985 (Johansson 1985). Linné uppgav kärrlilja även från trakten omkring Tjälder, men där finns den inte i nutiden. Artportalen rapporterar kärrlilja 2011 och 2017 från Kyrkgatmyr SV om Hau. Stearn (Åsberg & Stearn 1973) betraktade Hau som typlokal ("restricted type locality"), men valde inget specifikt typmaterial. En plansch har senare valts som artens lektotyp. Om en ny typ för kärrlilja måste väljas i framtiden, bör denna utgöras av material från den närmast Hau gård belägna lokalen.

Kategori 3. Andra viktiga historiska lokaler (t.ex. första gotländska fynd eller lärdomshistoriskt betydelsefull lokal)

Strandmalört *Artemisia maritima* L.: Linné (Linnæus 1743) fann strandmalört "wid Grötlingebo jämte Garnshamn" och i reseberättelsen (Linnæus 1745a) finns uppgifterna "Garnshamn" (Grötlingbo socken) "jämte Hafskanten" samt Burgsvik. Garnshamn låg på den norra sidan av Grötlingboudde, mitt emot Angantyrs rör. Strandmalört förekommer enligt Artportalen alltså på Grötlingboudde och längs Gansviken.

Saltmålla *Atriplex pedunculata* L.: Denna art blev funnen av Rosén "in littore Kändarvstrand intra paroeciam Sproge et in promontorio [på udden] Grötlingboudde" (Rosén & Wahlenberg 1821). Tjängdarvstrand ligger 2,5 km från närmaste nutida lokaler i Eksta socken för saltmålla. Grötlingboudde har ett långsträckt område av havsstrandängar och vi känner tyvärr inte till exakt var Rosén fann saltmålla. Det kan ha varit någonstans på sydsidan, där arten är riklig.

Småtörel *Euphorbia exigua* L.: De tidigaste uppgifterna om småtörel är "Lärbro Sn. vid Taxstens, Rosén!" (Hartman 1820) respektive Roséns "i rågåker nära Takstens gård söderut i Lärbro socken"¹⁴ (Rosén & Wahlenberg 1821). Småtörel förekom år 2004 mellan Källstäde och Takstens med över 200 ex. (Johansson m.fl. 2016).

Gulyxne *Liparis loeselii* (L.) Rich.: Rosén hade gulyxne 1817 "på stora holmen i Helvigs träsk och på dyorna i Martebomyr åt Lummelundssidan" (Hartman 1820), med andra ord: "på små öar nära Storholmen i sjön Helvigsträsk, dessutom på dyga ställen i träsket Martebomyr (dessutom i träsket vid Juves nära Hoborgen, enligt Bergius-herbariet"¹⁵ (Rosén & Wahlenberg 1821). Gulyxne har inte rapporterats från Fardumeträsk

14 "in agris secalinis prope Taxstensgård meridiem versus paroeciæ Läderbro" 15 "in Storholmen insulisque adjacentibus lacus Hellvigsträsk), nec non locis limosis paludis Martebomyr (ut etiam in palude ad Djufves prope Hoborgen, secundum Bergii Herbarium)"

15 "in Storholmen insulisque adjacentibus lacus Hellvigsträsk), nec non locis limosis paludis Martebomyr (ut etiam in palude ad Djufves prope Hoborgen, secundum Bergii Herbarium)"

(”Helvigs träsk”) sedan 1800-talet. Arten samlades vid Martebomyr sista gången 1904 (Johansson m.fl. 2016). Gulyxne uppgavs från Skoge ca 1,5 km Ö om Juves (Sundre socken) 1957–1958 (Sturevik & Högström 1984), men har senare eftersökts förgäves här åtskilliga gånger.

Korskovall *Melampyrum cristatum* L.: Korskovall samlades av Münchenberg 1701–1702 (”*Melampyrum majus* fl. rubro vel luteo” [blommor röda eller gula]), men utan lokaluppgift (Pettersson 1948). De vidsträckta ängar som på Münchenbergs tid omgav kyrkan och prästgården i Vall är numera nästan helt uppodlade. Om man utgår från prästgården i Vall, där Münchenberg var informator, ligger de båda nutida lokalerna i Prästänget några hundra meter S om kyrkan samt i Mickels äng (en exklav i Vall socken som tillhör Atlingbo socken) ca 1,8 km S om kyrkan. Huruvida det är någon av dessa båda lokaler eller en tredje förekomst går dock inte att avgöra i nutiden.

Kalvnos *Misopates orontium* (L.) Raf.: Landeberg uppgav denna art ’på odlad mark vid Norrgårde i Sanda, och vid Hejde kyrka’¹⁶ (Landeberg enligt Rosén & Wahlenberg 1821). Inga rapporter av kalvnos finns under de senaste 30 åren i Artportalen från dessa områden. Från Hejde socken finns inga uppgifter sedan 1800-talet, men den rapporterades från Vives i Sanda socken 1988 (ca 2,5 km Ö om Norrgårde). Kalvnos är nästan alltid obeständig, men överlever som troligtvis långlivade fröreserver. Det kan därför inte uteslutas att den åter visar sig på någon av Landebergs primärlokaler.

Ormtunga *Ophioglossum vulgatum*: Fuiren och Sperling hittade 1623 ”*Ophyoglossum*, Busswig in prato [Burgsvik på äng]” (Bartholin 1662, sid. 290). Namnet har tolkats som ormtunga (Rosvall 1986). I Münchenbergs herbarium finns arten med noteringen ”In pratis”, men utan någon angiven lokal. Ormtunga är i nutiden inte känd från trakten av Vall. Den närmaste nutida lokalen för denna art finns mot Halsha-geträsk ca 1 km S om Burgsvik.

Flugblomster *Ophrys insectifera* L.: Linnæus (1743) angav ”Wisby” som lokal för flugblomster och han observerade den även i närheten av Alskogs kyrka (Linnæus 1745a). Linnés uppgifter i den tryckta reseberättelsen är mycket oprecisa, men utifrån dagboken kan vi någotsånär rekonstruera hans och medresenärernas färdväg. Den 4 juli åkte de genom en skog med hög ljunng och blåbär och sannolikt var de då mellan Gammelgarn och Ardre. Därefter noterade Linné ”*Orchis muscam*”, som växte sparsamt troligtvis mellan Ardre och Garde. I nutiden är flugblomster emellertid inte känd någonstans längs denna resväg. Sällskapet övernattade i Garde och den 5 juli for de mot När, där man tillbringade följande natt. Dagen därpå (den 6 juli) tillryggalade man sträckan mellan När och Burs, dit man anlände vid middagstid. På ängarna i Burs växte bland annat flugblomster och andra orkidéer. Man spisade middag hos Lutteman

16 ”in cultis ad Norrgårda in Sanda, et ad templum Heide”

i Burs, vilket innebär att de antagligen observerade flugblomster mellan När och Burs. Flugblomster observerades även i Visby/Vibble den 20 juli. Det finns uppgifter från 1990-talet från Alverlajran ca 2 km V om kyrkan i När och där sågs den redan 1976. Linnés uppgifter är dock alldeles för inexakta för att vi ska kunna definiera en lokal för arten.

Fjälltätört *Pinguicula alpina* L.: Wahlenberg (1805) citerade Kolmodin: ”på kärrjord i Eiksta: enligt Kolmodins anvisning”. Det finns en nutida lokal för arten i Eksta, strax N om Djupvik, men det är tveksamt om den överensstämmer med Kolmodins förekomst. Det stämmer också illa med uttrycket ”på kärrjord”.

Alvarglim *Silene uniflora* ssp. *petraea* hittades troligtvis första gången av Linné någonstans nära Kappelshamn under Gotländska resan 1741, men det finns inget material bevarat av hans fynd.

Toppfrossört *Scutellaria hastifolia* L.: För den tidigaste uppgiften svarade Münchenberg 1702: "In locis humidis" ['på fuktiga ställen'], men utan lokaluppgift (Pettersson 1948). Linné (Linnæus 1743) fann toppfrossört "på Gotland neder mot stranden, såsom wid Kyllæi, &c.". I reseberättelsen (Linnæus 1745a) kan man få en ungefärlig uppfattning om vilket område som det gällde: "Resan gick ifrån Bunge Söder åt Östra Hafssidan genom Skogen ... Scutellaria ... fantz wäxa nedre wid Hafstranden". Linnés dagbok ger åter en viss insyn i sällskapetets färdväg. Man reste förbi Bunge kyrka och tog sedan åt vänster, det vill säga söderut. Så småningom anlände man till en hamn, "Wernewik", där man fann toppfrossört. Strax därefter nådde man Malms i Hellvi socken, och slutligen Kyllej. Det finns en plats nära stranden med en "kalkugn, fast nu ödelagd" och den är belägen på ett ställe som bär namnet Värne och ligger 2,1 km N om Strandridaregården i Kyllej (RT90: 1687065 6410172). Denna kalkugn anlades år 1630 och tillhör Hellvi socken. "Värnevik, vik, Vivlings, Hellvi sn" finns med i Svenska ortnamnsregistret, men namnet syftar nog snarast på den vik där Värne ligger, alltså Valleviken på nutida kartor. Platsen ingår i fastigheten Vivlings 1:33 och därmed torde Linnés fyndplats vara noggrant lokaliserad. Den närmaste lokalen för toppfrossört i våra dagar ligger dock vid Husken på andra sidan av viken. En lokal för arten som också nämns av Linné från Gotland är Furilden (den 1 juni), varifrån det finns en ungefärlig uppgift från den östra sidan ca 1990. En annan förekomst växte i ängarna vid Gothems kyrka (den 2 juli), men inga nutida uppgifter finns ens i närheten av denna plats. En tredje lokal är en äng i Östergarn socken (den 4 juli), där toppfrossört blev funnen nära stranden längs norra sidan av Östergarnslandet. Tyvärr har det inte gått att fastställa de exakta växtplatserna utifrån Linnés anteckningar. Slutligen noterade Linné toppfrossört i Botvede strax N om Burgsvik i Vamlingbo socken (den 11 juli), men inte heller här finns några aktuella lokaler i närheten. Vad gäller Münchenbergs uppgift finns nutida förekomster närmast prästgården i Vall i Akebäck och Viklau, men ingen i Vall eller Hogrän.

Alvarglim *Silene uniflora* ssp. *petraea* (C. Hartm.) Jonsell & H. C. Prent.: Även här är det svårt att exakt bestämma fyndorten närmare. Linnés reseberättelse ger viss ledning: "Resan stältes ifrån Capelshamn åt Fläringe ... öfwer Wiken ... til andra Stranden ... Corall-Stranderne ... lågo på östra sidan wid Capelshamn ... växte allmänt på desse Corall-Åsar" (Linnæus 1745a, Rosvall 1991). Det var dock inte Linné utan Elias Fries som namngav denna avvikande ras och då som "*S. inflata* v. *petraea* Fr." (Fries 1842; *Silene inflata* var ett namn på smällglim). Sin formella beskrivning fick alvarglim hos Hartman (1879), som även citerade det pressade materialet i Fries' Herbarium Normale (f. 4, nr 51) och samtidigt uppgav "Öl. Gottl. Kapellshamn". Materialet av alvarglim i Herbarium Normale är emellertid insamlat på "Södra Alvaren" på Öland, även om det antagligen var Linné som först uppmärksammade alvarglim (på Gotland). Det finns ingen rapport från Kappelshamn i Artportalen från de senaste 30 åren, men alvarglim kan finnas kvar i primärområdet.

Sammanfattning

Med hjälp av Linnénätet vill vi bevara så många som möjligt av naturvetenskapligt och lärdomshistoriskt värdefulla växtplatser i Sverige. Det är vår förhoppning att man ska kunna förankra denna idé även på myndighetsnivå och politiskt. Vi har valt namnet Linnénätet på grund av att Carl von Linné inte enbart är en av Sveriges mest kända personer internationellt, utan även för att han är en symbol för svensk naturvetenskap och lärdomshistoria. Det nationella nätet binder också samman platser och områden av stort natur- och kulturhistoriskt intresse. Det kan dessutom hjälpa oss att bevara det historiska perspektivet, eftersom mycket av floran utgör minnesmärken över vår kultur. Det finns glädjande nog talrika skyddade och vårdade platser av lärdomshistorisk karaktär i vårt land – inte minst Linnéminnen – och givetvis gäller det att rädda och skydda dessa viktiga områden, men lika viktigt är att för framtida generationer bevara de historiskt viktiga arterna på de lokaler där Elias Fries, Göran Wahlenberg och andra naturforskare för länge sedan fann och dokumenterade dem. Vi har som ett redskap för bevakandet av dessa växtplatser skapat projektet ”Linnénätet” i Artportalen.

Tack

Vi vill tacka Anja Rautenberg, Länsstyrelsen i Uppsala län, samt Johan Nilsson och Sebastian Sundberg, Artdatabanken vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), för råd och handfast hjälp med att lägga upp projektet ”Linnénätet” på Artportalen.

Citerad litteratur

- Anonym. 1841. Hvarjehanda. – *Bot. Notiser* 1841: 157–160.
- Bartholin, T. 1662. *Cista Medica Hafniensis*. – Hafniæ.
- Cafferty, S. & Jarvis, C. E. 2004. Typification of Linnaean plant names in *Cyperaceae*. – *Taxon* 53: 177–181.
- Cederwald, G. von 1867. Strödda bidrag till Skandinaviens Flora. – *Bot. Notiser* 1867: 162–176.
- Eisen, G. & Stuxberg, A. 1869. *Gotlands fanerogamer och thallogamer, med fyndorter för de sällsyntare*. – Upsala.
- Fries, E. 1842. *Sileneæ Scandinaviæ in genera naturalia disposita*. – *Bot. Notiser* 1842: 168–172.
- Fries, E. 1852. Anmärkningar öfver *Cotula matricarioides* Bung. jämte några nya Svenska växter. – *Öfvers. Kongl. Vetensk.-Akad. Förhandl.* 9(8): 189–191.
- Gullander, B. 1971. *Linné på Gotland*. – P. A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm.
- Hartman, C. J. 1820. *Handbok i Skandinaviens flora, innefattande Sveriges och Norriges Vexter, till och med Mossorna*. – Zacharias Hæggströms förlag, Stockholm.
- Hartman, C. 1879. *C. J. Hartmans handbok i Skandinaviens flora, innefattande Sverige och Norges växter, till och med mossorna. Elfte uppl. Förra delen*. – Zacharias Hæggströms förlag, Stockholm.
- Jarvis, C. 2007. *Order out of Chaos. Linnaean Plant Names and their Types*. – London.
- Jarvis, C. & Knees, S. G. 1988. Linnaean names in the genus *Athamanta* L. (Umbelliferae: Apioideae) and their typification. – *Taxon* 37: 472–477.
- Johansson, B. G. 1985. Botanikläger vid Hau gård 5–7 juli 1985. – *Rindi* 5: 65–69.
- Johansson, B. G. 2010. Simeon Landeborgs Flora Gothlandica. – *Rindi* 30: 55–145.
- Johansson, B. G., Petersson, J. & Ingmansson, G. 2016. *Gotlands flora band 2*. – SBF-förlag,

Uppsala.

- Johansson, J. T. & Manktelow, M. 2018. Linné-nätet – ett nytt nationellt projekt för att bevara historiska växtlokaler. – *Svensk Bot. Tidskr.* 112: 116–129.
- Johansson, K. 1897. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi. – *Kungl. Vetensk.-Akad. Handl. Ny följd* 29:1.
- Jonsell, B. 2006. Linné och linneaner på Gotland och i dagens botanik. – *Gotländskt Arkiv* 2006: 75–94.
- Linnæus, C. 1738 [“1737”]. *Hortus Cliffortianus*. – Amstelædami.
- Linnæus, C. 1743. Professor C. Linnæi Samling af Et Hundrade Växter upfundne på Gothland, Öland och Småland. – *Kongl. Svenska Wetensk.-Akad. Handl.* 1741: 179–210.
- Linnæus, C. 1745a. *Öländska och Gothländska Resa på Riksens Högloflige Ständers befallning förrättad Åhr 1741*. – Stockholm och Upsala.
- Linnæus, C. 1745b. *Flora Svecica*. – Lars Salvius, Stockholm.
- Linnæus, C. 1755. *Flora Svecica. Editio Secunda*. – Lars Salvius, Stockholm.
- Linné, C. von. 1761. *Fauna Svecica. Editio Altera*. – Lars Salvius, Stockholm.
- Lönnroth, K. J. 1850. Några ytterligare tillägg till Gottlands Flora. – *Bot. Notiser* 1850: 153–160.
- Nordstedt, O. 1920. Prima loca plantarum succicarum. Första litteraturuppgift om de i Sverige funna vilda eller förvildade kärlväxterna. – Bilaga till *Bot. Notiser* 1920. Lund.
- Nyman, C. F. 1842. Bidrag till Gottlands Flora. – *Kongl. Vetensk.-Akad. Handl.* 1840: 123–151.
- Paulli, S. 1648. *Flora Danica*. – Kiøbenhavn.
- Pettersson, B. 1948. Antonius Münchenbergs herbarium vivum. – *Bot. Notiser* 1948: 223–269.
- Rosén, J. P. & Wahlenberg, G. 1821. Gothlandiæ plantæ rariores annis 1816, 1817 et 1818 detectæ. – *Nova Acta Regiæ Societatis Scientiarum Upsaliensis* VIII: 203–257.
- Rosvall, T. 1986. Jörgen Fuirens och Otto Sperlings botaniska resa till Gotland 1623. – *Rindi* 6: 52–79.
- Rosvall, T. 1991. Några kommentarer till Linnés växtfynd på Gotland 1741. – *Rindi* 11: 52–66.
- Sturevik, B. & Högstöm, S. 1984. Myggnäcklar *Liparis loeselii* på Gotland. – *Rindi* 4: 55–68.
- Wahlenberg, G. 1805, 1806. Utkast till Gottlands Flora. – *Kongl. Vetensk.-Akad. Nya Handl.* XXVI: 49–66, 110–136, XXVII: 57–76, 130–178.
- Wahlenberg, G. 1824. *Flora Svecica enumerans plantas Sveciæ indigenas. Pars prior*. – Upsaliæ.
- Wikström, J. E. 1824. Bidrag till kännedomen om sällsyntare Växters geographiska utbredning inom Sverige, samlade och ordnade. – *Kongl. Vetensk.-Akad. Handl.* 1824: 439–461.
- Wikström, J. E. 1829. *Biographie über den prof. Olof Swartz*. – I: Adnotationes botanicæ, P. A. Norstedt & fil., Holmiæ.
- Yeo, P. 1979 [“1978”]. A taxonomic revision of *Euphrasia* in Europe. – *Bot. J. Linn. Soc.* 77: 223–334.
- Åsberg, M. & Stearn, W. T. 1973. Linnaeus’s Öland and Gotland Journey 1741. – *Biol. J. Linn. Soc.* 5: 1–107.

epost-adresser till författarna:

Jan Thomas Johansson: janthomas.johansson@bahnhof.se

Bo Göran Johansson: bgv.johansson@telia.com

Mariette Manktelow: mm@florahistorica.se

Jordstjärnor och röksvampar på Gotland

18–21 oktober 2018

GUN INGMANSSON (Text och foto)

Som en av satsningarna på att mer uppmärksamma Gotlands svampflora ordnade Sveriges Mykologiska Förening (SMF), med ekonomiskt stöd av Gotlands Botaniska Förening, en kurs om jordstjärnor och röksvampar. Ledare för den här förlängda helgaktiviteten var Mikael Jeppson, den mykolog i Sverige som väl bäst känner de här artgrupperna. Hans bestämningsguider *Jordstjärnor* (SMF, 2013) och *Puffballs* (SMF, 2018) är oundgängliga. Drygt hälften av de 19 deltagarna kom från fastlandet och högkvarteret var Warfsholms pensionat i Klintehamn. Tilläggas kan också att vädret hela tiden visade sin bästa sida.

På kvällarna hade Mikael genomgångar av de aktuella släktena och han kunde illustrativt visa olika infärgade sporer på den stora TV-skärmen, kopplad till hans mikroskop.

Den första hela dagen i fält startade i Tofta, i Smågårde naturreservat och de sandiga omgivningarna intill. Vi fick nästan direkt se den första jordstjärnan vid vägkanten nära parkeringen. Det var *Geastrum granulosum* (VU), en nyligen beskriven art som inte hunnit få något svenskt namn ännu. Det är arten liten jordstjärna *Geastrum minimum* s.lat. som splittrats i två. Stjälkröksvamp *Tulostoma brumale* (NT) hittades också och kanske även ytterligare en annan *Tulostoma*-art, som inte kunde bestämmas på plats.

Naveljordstjärna *Geastrum elegans*

Nästa stopp blev Russparken i Lojsta. Vi åt lunch på parkeringsplatsen utanför russens vinterhage innan vi besökte flera lokaler i skogsområdet. I vägkanten stod en kraftig skålröksvamp *Lycoperdon utriforme* och väl över stätten så kunde dvärgjordstjärna *G. schmidelii* (NT), naveljordstjärna *G. elegans* (EN) och fransig jordstjärna *G. fimbriatum* jämföras. Vi fann även vårtig och gyttad röksvamp *L. perlatum* och *L. pyriforme*. Blygrå äggsvamp *Bovista plumbea* blev den första äggsvampen som antecknades. När vi förflyttade oss till russens sommarhage kom ytterligare en röksvamp till på listan, långfotad röksvamp *L. excipuliforme*. I kraftledningsgatan nära Mallgårds källmyr kunde Ingrid och Arne visa på sträv jordstjärna *G. berkeleyi* s.lat. (EN). Fler individer av fransig jordstjärna fanns också här. Vi förflyttade oss sedan en bit med bil och ytterligare ett par arter jordstjärnor kunde nu studeras och antecknas, fyrflikig jordstjärna *G.*

quadridum (NT) och kamjordstjärna *G. pectinatum*. Mjuk röksvamp *L. molle* fanns också.

I Gerum, intill en vedbod, fick vi se mörk jordstjärna *G. coronatum*. Vi konstaterade att utseendet på den arten inte är så tilltalande som hos de andra arterna. Bland annat är rökbollen ofta deformerad.

Sista stoppet för denna dag blev Gannarve i Fröjel. Här i hagen vid skeppssättningen blåste några fruktkroppar av läderboll *Mycenastrum corium* runt bland fåren och en grupp torra blomjordstjärnor *G. floriforme* (VU) visade sig också i sluttningen lite söder om. I betesmarken hittades även dvärgjordstjärna, blygrå äggsvamp, liten diskroksvamp *Disciseda candida* (VU) och kornig röksvamp *L. lividum*.

Nästa dag ägnades åt den östra sidan av ön. Vi vandrade först i Sandvikens naturreservat, Östergarn socken, bland dynor och på sandstappen och stjälkroksvamp, långfotad röksvamp och kornig röksvamp kunde repeteras. Ny blev sydlig dvärgäggsvamp *B. pusilla*. Nu hittades även fler exemplar av *G. granulosum* och kanske även *G. marginatum*, båda urskilda från *G. minimum* s.lat., och andra individer som hade avvikande karaktärer. Här finns frågetecken att rätta ut!

Sandviken har en campingplats som fick bli nästa stopp. Blomjordstjärnor höll till runt en stubbe efter en avsågad enbuske. Ny art blev mångformig äggsvamp *B. aestivalis* liksom fårad röksvamp *Lycoperdon dermoxanthum* i området som mest består av öppna gräsytor.

Nu var det lunchdags och den intogs på Grogarnsberget i sol och lite vind med utsikt över Östergarnsholm. Rulljordstjärnor *G. corollinum* var målarten och de hittades också så alla blev nöjda.

Mullvalds strandskog är ett relativt nytt naturreservat med inlandsrauvar, skog och

Rulljordstjärna *Geastrum corollinum*

Geastrum granulosum har inget svenskt namn än.

sandstjäpp. Området brukar bjuda på svampar men nu var det mycket torrt och inga nya röksvampar eller jordstjärnor kunde läggas till listan. *G. granulorum*, kornig röksvamp och mångformig röksvamp hade vi ju redan antecknat.

Sent på eftermiddagen svängde vi ner vid skylten mot Sjauster, Gammelgarn socken. Där fikade vi och en sista liten sväng in i Danbo naturreservat gav heller inte så mycket utom några dvärgjordstjärnor, skålröksvamp och kornig röksvamp.

Dag tre – det är söndag och några deltagare hade nu lämnat gruppen för andra uppdrag. Intill Sanda skola ligger ett sandigt område där det tidigare har hittats spännande arter men nu var här ganska tomt. Grynig röksvamp och sandäggschamp/fårad äggschamp *Bovista furfuracea* s.lat. kunde i alla fall letas upp.

Nästa stopp blev Ölbäck naturreservat i Endre socken. Det är ett fint område med spännande flora men så mycket champ fanns det inte här heller. Naveljordstjärna och fyrflikig jordstjärna letades dock fram, liksom vårtig röksvamp, långfotad röksvamp och skålröksvamp.

Som avslutning för hela den här innehållsrika kursen besökte vi den nordöstra delen av naturreservatet Södra Hällarna i Visby. Gyttrad röksvamp var ju en gammal bekant men ny för de här dagarna och sista art blev kragjordstjärna *G. michelianum*, som pedagogiskt visade upp sig i alla möjliga utvecklingsfaser.

Som avslutning kan väl nämnas att Gotlands landskapssvamp, rödbrun jordstjärna *G. rufescens*, inte sågs en enda gång under de här dagarna!

Förkortningar: Rödlistade arter (ArtDatabanken 2015):

NT (near threatened – Nära hotad), VU (vulnerable – Sårbar), EN (endangered – Starkt hotad)

Mikael Jeppson och Elsa Bohus Jensen mikroskoperar läderboll *Mycenastrum corium*.

Välkommen till Svampträff på Gotland

11–13 oktober 2019

Välkommen att delta i en träff där vi samlas för att under ett par dagar leta svamp på Gotland. Vi kommer att hålla till mitt på ön, för att på bästa sätt kunna anpassa oss efter förhållandena just de här dagarna. Träffen kommer att gå till på sedvanligt vis, med exkursioner under dagarna och artbestämning och erfarenhetsutbyte under kvällarna.

Boende: Hotell Dalhem.

Kostnad: 500 kr. Mat 750 kr. Boende 300-450 kr

Anmälan: Du anmäler dig på SMF:s hemsida: www.svampar.se senast 16 augusti. Antalet platser är begränsat.

Frågor: Ställs till oss som är ansvariga för träffen:

Arne Pettersson, tel. 070 591 80 07, e-post p.arne.pettersson@telia.com

Hjalmar Croneborg, tel. 0706 15 05 75, e-post hjalmar.croneborg@gmail.com

Gotlands Botaniska Förening utlyser stipendier för studier som rör lavar på Gotland

Stipendierna är inrättade till minne av Lars-Åke Pettersson, som lämnat flera viktiga bidrag till kännedomen av Gotlands lavflora. Stipendiefonden uppgår till 31 000 kr och kan fördelas på ett eller flera stipendier.

Stipendiet kan sökas av dem som avser att genomföra ett studium som rör lavar på kalksten eller kalkjord på Gotland.

Till ansökan bifogas en projektplan som visar projektets inriktning, tidsplan och kostnader. Sista ansökningsdag är 30 september 2019.

Ansökan sänds till:

Gotlands Botaniska Förening

Jörgen Petersson

Humlegårdsvägen 18

62146 Visby.

Massblomning våren 2019

JÖRGEN PETERSSON

Efter fjolårets extrema torka och höga värme, som i stort sett slog ut flera arter i våra marker, skapades blottor i marktäcket som har utnyttjats av flera arter efterföljande vår 2019. Förutom att ettåriga växter fick mer plats att växa till anses även fröreserven för vissa arter t.ex. rödplister *Lamium purpureum* ha aktiverats av den höga värmen sommaren 2018. Många rapporter har flutit in om stora bestånd av rödplister runt om i Sverige och så även på Gotland. (jfr bilden från Vännes i Sundre).

Andra rödblommiga arter som tagit plats denna vår är skatnäva *Erodium cicutarium* och mjuknäva *Geranium molle*. Även vitblommiga ettåringar har haft rik blomning, såsom vårskärvfrö *Microthlaspi perfoliatum* och vårarv *Cerastium semidecandrum*. Den sällsyntare släktingen östkustarv *C. subtetrandrum* har setts i sällan skådad omfattning. Ljusgröna fält av blekarv *Stellaria pallida* har närmast invaderat gräsmattor och strandängar.

Av spridda kulturväxter har en rik blomning av vildtulpan *Tulipa sylvestris* förgyllt vägkanterna och kring hus och kyrkogårdar har aftonstjärna *Ornithogalum nutans* setts som aldrig förr. Förhoppningsvis fortsätter en rik blomning hela detta år 2019.

Rödplister *Lamium purpureum* i mängd vid Vännes i Sundre. Foto: Jörgen Petersson

Vi trycker allt till alla – överallt!

Papper, plast, plåt, tyg eller trä?
Vi trycker allt till alla på alla
material. Och du har en erfaren
kontakt som fixar allt –från idé till
leverans!

Oavsett om du behöver traditionella
trycksaker som visitkort, broschyrer
och böcker eller om du vill ha
utställningsmaterial som fonder,
rollups eller fasadskyltar.

Thomas Rosén heter jag och håller till i Lau. Jag trycker bland annat Rindi.
Kom förbi på en fika och prata tryckning. Tryckningen är billigast och kaffet är
gratis. Välkommen!

www.thomastryckare.se

Lau, Bönde 108 • info@thomastryckare.se • Telefon 0704-451011

Program sommaren och hösten 2019

Lördag 6 juli **Kultur- och hållmarker runt Bläse i Fleringe**

Vi vandrar i området och ser på bland annat pipörten som spridit sig längs vägen, liksom blomsteriberis, en annan trädgårdsflyktning som etablerat sig på stranden. På hållmarken hittar vi kalknarv och gotlandssolvända. Samling kl. 10:00 vid Bläse kalkbruksmuseum (här kan man också fika efter vandringen). Ledare: Karin Wågström och Jörgen Petersson.

Söndag 14 juli **Linnéexkursion till Kägelbacke nedom Skoge i Sundre**

Vi rör oss på backar med kalkrik sand runt gravhögen liksom ned till fuktområden i dalen västerut. På backarna växer gotländssolvända, stor haverrot, alvarglim och kanske någon såpört. I fuktmarkerna kan vi ännu se brudsporre, kärrknipprot och kärrlilja. På lite torrare mark i närheten växer backklöver och ängsskallra. Samling vid kyrkan i Vamlingbo kl. 10:00. Ledare: Jörgen Petersson. Efter exkursionen, på Naturum från ca kl. 13:30, bestämmer GBF de växter du inte vet namnet på.

Söndag 28 juli **Storsund i Gothem**

Vi vandrar en längre sträcka på körväg, spångad led och i en blötare våtmark söder om sjön Storsund. Vackra källmyrsgölar med siles-hår, gulyxne och brun ögontröst är en del av det vi kan beskåda. Samling vid kyrkan i Gothem kl. 10:00. Ledare: Jörgen Petersson

Söndag 25 aug **Varvsholms strandängar i Sanda**

Vi besöker de fina saltrika strandängarna väster om Snäckan. Här växer de salttåliga arterna glasört, saltört, saltmålla och strandmalört. Kanske vi närmare pensionatet kan få syn på sötvedel och åtminstone rester av strandvedeln. Samling i Klintehamns hamn (P-platsen vid Karlsöbåten) kl. 10:00. Ledare: Gun Ingmansson.

Lördag 28 sept **Svampexkursion till Lindeberget**

I detta nyblivna naturreservat har det under senare år hittats flera intressanta svampar. Vi besöker berget och ser vad vi kan hitta av svampar och andra kryptogamer. Samling vid Linde kyrka kl. 10:00. Ledare: Elsa Bohus Jensen och Dennis Nyström.

Månd 11 nov **Medlemmarnas bildkväll**

Ta med årets bilder och visa upp vad du upplevt under botanikåret. Föreningen bjuder traditionsenligt på fika och smörgås. Samling kl. 19:00 i Vita huset, Ekmansgatan 11 i Visby.

Innehåll

- 3 Jan Thomas Johansson, Bo Göran Johansson och Mariette Manktelow
Linnénätet på Gotland
- 36 Gun Ingmansson
Jordstjärnor och röksvampar på Gotland 18–21 oktober 2018
- 40 Jörgen Petersson
Massblomning våren 2019
- 42 Program våren och sommaren 2019

Gotlands Botaniska Förening
samarbetar med Studieförbundet

